

Aloittelevan rikostoimittajan opas

Ville Eklund

Opinnäytetyö
Journalismin koulutusohjelma
2017

Tekijä Ville Eklund	
Koulutusohjelma Journalismin koulutusohjelma	
Opinnäytetyön otsikko Aloittelevan rikostoimittajan opas	Sivumäärä 26 + 32
<p>Tässä opinnäytetyössä käsitellään Aloittelevan rikostoimittajan opas -nimisen oppaan sisältöä, valmistumisprosessia ja oppaan teossa ilmi tulleita seikkoja. Oppaassa kerrotaan rikosjournalismista kiinnostuneelle toimittajalle alan menetelmistä ja käytännöistä, ja perehdytään muun muassa rikostoimittajan tiedonhankinnan menetelmiin, lähdeverkoston luomiseen sekä eettisiin kysymyksiin. Raportissa käydään läpi oppaan lähtökohdana ollut tietopohja, sitä varten kuultujen rikostoimittajien haastatteluprosessin eteneminen sekä lopputulemat, joihin opasta tehdessä on tultu.</p> <p>Opasta varten selvitettiin rikostoimittajana toimimiseen vaadittavia taitoja ja ominaisuuksia aiemmista opinnäytetöistä ja pro gradu -tutkielmista, rikostoimittajuutta käsittelevistä artikkeleista ja uutisia sekä haastatteleamalla neljää rikostoimittajaa. Opinnäytetyön tekeminen aloitettiin keväällä 2016 ja se valmistui vuoden 2017 syksyllä. Haastattelut tehtiin keväällä 2017.</p> <p>Haastattelujen ja aiemman tutkimuksen perusteella rikosjournalismista voidaan nostaa esille muutama keskeinen piirre, joita kehittämällä menestyy rikostoimittajana. Yksi niistä on lähdeverkoston rakentaminen esimerkiksi viranomaisiin, jotta tiedonhankinta aiheesta olisi sujuvaa. Toisaalta rikostoimittajan tulee ymmärtää oikeusprosessia ja viranomaisorganisaatioiden hierarkiaa, jotta tietäisi mistä ja milloin mikäkin tieto on saatavissa. Tämä vaatii muun muassa ymmärrystä julkisuuslaista ja pakkokeinolaista, mutta myös muiden lakien ymmärtäminen on työssä tärkeää, ovathan lait ja niiden rikkominen yleensä juttujen aiheena.</p> <p>Lisäksi rikostoimittaja joutuu moniin toimittajiin verraten usein pohtimaan työn eettisiä ja oikeudellisia kysymyksiä. Esimerkiksi epäillyn nimen julkaiseminen, osallisten yksityisyyden suoja ja toimittajan vastuu korostuvat rikos- ja oikeusasioista kirjoittaessa.</p> <p>Sain opinnäytetyön loppuun saattamiseksi Journalistisen kulttuurin edistämissäätiön opiskelijastipendin.</p>	
Asiasanat Rikosjournalismi, rikostoimittaminen, journalismi, uutisointi, oppaat	

Sisällys

1	Johdanto.....	1
2	Tietopohja.....	3
2.1	Käsitteet	3
2.2	Tiedonhankinta	4
2.2.1	Viranomaistiedotus	4
2.2.2	Silminnäkijä ja tapahtumapaikka	5
2.2.3	Asiakirjat ja oikeusistuimet.....	6
2.2.4	Sisäpiirilähteet	7
2.3	Etiikka.....	9
3	Työn suunnittelu.....	11
3.1	Idea ja kohderyhmä.....	11
3.2	Työn tavoite.....	12
4	Työskentelytapa	13
4.1	Tietopohjan kerääminen.....	13
4.2	Haastateltavien valinta	14
4.3	Haastattelujen suunnittelu ja toteutus	16
4.4	Purku ja jäsentely.....	18
5	Tulosten arviointi.....	18
5.1	Haastattelut ja kirjalliset lähteet.....	18
5.2	Työn hyödynnettävyys.....	19
5.3	Oma työskentely	20
5.4	Sisältö.....	20
5.5	Tulevaisuuden tarpeet.....	21
	Lähteet.....	22
	Liitteet.....	27
	Liite 1. Aloittelevan rikostoimittajan opas	27

1 Johdanto

Tässä raportissa kerron opinnäytetyönä tekemäni Aloittelevan rikostoimittajan oppaan valmistumisprosessista, siinä ilmi tulleista asioista sekä arvioin aikaansaannosta.

Nimensä mukaisesti oppaan tarkoitus oli perehtyä rikosjournalismiin ja tarjota alasta kiinnostuneelle opiskelijalle tai jo kokeneemmalle toimittajalle eväitä suuntautua rikosjournalismiin tai ainakin omaksua siitä taitoja tai keinoja muuhun journalismiin. Vastavaa työtä ei Suomessa ollut aiemmin tehty, ja toivottavasti tämä työ antaa ainakin osittaisen avun alkuongelmien selättämiseen. Sittemmin samaan aikaan tämän työn tekemisen aikana ilmestyi Carla Bockin opinnäytetyö Rikosjournalismin ABC, mutta olen pyrkinyt omassa työssäni laajentamaan sen näkökulmaa rikosjournalismin työprosessiin laajemmin.

Kiinnostus oppaan tekemiseen syntyi omista kokemuksistani työelämässä, kun totesin monien rikosjournalismin taitojen olevan sellaisia, että niitä olisi voinut opiskella jo ennen sorvin ääreen päätymistä. Tämä olisi journalismin koulutusohjelmassa perusteltua, sillä esimerkiksi uutistoimituksessa useat toimittajat päätyvät tekemään rikoksia käsitteleviä uutisia, jossa kuvailtu asiantuntemus tulisi tarpeeseen.

Valitsin opinnäytetyöni muodoksi oppaaseen tähtäävän projektin, koska juuri se on muotona optimaalinen rikosjournalismin perusteiden välittämiseen siitä kiinnostuneille. Kun kysymys on "mitä aloittelevan rikostoimittajan tulee osata ja tietää", mielestäni kysymystä parhaiten palvelee opas, joka opettaa nämä asiat.

Oppaassa kerään yhteen aiempaa tietämystä rikosjournalismista ja siinä vaadittavasta osaamisesta, minkä lisäksi haastattelin neljää rikos- ja oikeustoimittajaa syvemmän ymmärryksen hankkimiseksi.

Lämpimät kiitokset opasidean ilmoille heittäneelle Anne Leppäjärvelle, sekä kaikille prosessissa minua tukeneille ja sitä kohtaan kiinnostusta osoittaneille. Erikseen haluan kiittää opiskelutoveriani ja silloista kollegaani Aino Kivistöä, joka on auttanut työn ete-

nemisessä lukemalla oppaani versioita ja antamalla siitä palautetta. Vastaavaa tukea olen saanut myös äidiltäni, mistä olen kiitollinen.

Työn tarkoituksena on oppaan luomisen lisäksi myös laajentaa journalismin tietoperustaa rikosjournalismin osalta, nostaen esille haastattelemiltani toimittajilta sellaisia seikkoja, joita aiempi tutkimus ei rikosjournalismista Suomessa ole vielä tarkastellut. Toivottavasti nämä tiedot herättävät kiinnostusta esimerkiksi pro gradu -tutkielman aihetta miettiville, antaen innostusta tutkia rikosjournalismia Suomessa yhä syvemmin.

2 Tietopohja

Rikosjournalismista on kirjoitettu aiemmin Suomessa suhteellisen paljon, käsitellen niin tiettyjen rikosten käsittelyä tietyissä medioissa, rikosjournalismin yhteyksiä esimerkiksi rikosten pelkoon lukijoiden parissa sekä erilaisia käytännön työhön liittyviä kysymyksiä, kuten toimittajien työtapoja ja keinoja ratkaista työn ongelmia.

Tärkeimpänä tietoperustana opinnäytetyössäni toimi joukko rikosjournalismia käsitteleviä pro gradu -tutkielmia: Miika Viljakaisen Rikoksen hahmo: kotimaan rikosuutisointi Aamulehdessä toukokuusta 2011 toukokuuhun 2012 (2014), Johanna Mattisen Tasapainoilua sopivassa syvyydessä Haastattelututkimus rikostoimittajien ja sisäpiirilähteiden välisestä suhteesta sekä Piia Leinon Toimittajan eettinen harkinta rikos- ja oikeusjournalismissa (2005). Lisäksi Essi Hietasen opinnäytetyö Ikkuna rikospaikalle – Rikosuutisoinnin tiedonhankintamenetelmät ja haasteet (2015) ja Carla Bockin Rikosjournalismin ABC (2017) olivat arvokkaita lisiä työhöni.

Tietoperustana käytettiin myös esimerkiksi valtion säädöstietopankki Finlexiä, journalismi- ja mediatutkijoiden tutkimuksia ja artikkeleita, journalistisia artikkeleita, Julkisen sanan neuvoston tekstejä ja erilaisia viranomaisjulkaisuja.

2.1 Käsitteet

Aiempaan tutkimukseen perehtyessä esille nousi Pertti Hemánuksen (1966, teoksesta Viljakainen 2014, 5) määritelmä rikosjournalismista, jonka mukaan ”rikosuutinen on selostus tuoreesta tai aikaisemmin tuntemattomasta kriminalisoidusta teosta tai vanhan ja aikaisemmin tunnetun kriminalisoidun teon uudesta vaiheesta”. Huolimatta määritelmän varhaisesta esitysajasta ja sen rajoittumisesta vain uutismuotoiseen journalismiin pidän sitä kuvaavana ja hyvänä lähtökohtana rikosjournalismin määrittelylle.

Määrittely vastaa pitkälle Essi Hietasen rikosjournalistien tiedonhankintaa käsittelevässä opinnäytetyössään esittämää kuvausta rikostoimittajan työstä. Hänen mukaansa rikosuutisten keskeisin tavoite on muun journalismin tavoin välittää tietoa, ja rikosjournalismin tiedonvälitys tarkoittaa hänen määritelmänsä mukaan uutisointia erilaisista rikok-

sista, oikeuskäsittelyn seuraamista ja rikospaikoilla käymistä ja niiden tunnelman välittämistä. (Hietanen 2015, 7)

Katsoisin kuitenkin, että rikosjournalismia voi myös tehdä uutisten ulkopuolella, esimerkiksi aikakauslehtien muodossa. Joskus käsitelty rikos voi olla ajallisesti hyvinkin kaukaa, ja artikkelin tarkoituksena enemmänkin koota aiemmin jo tiedettyä kuin etsiä uusia tiedonmuruja. Samoin rikosjournalismi voi olla taustoittavaa, ilmiökeskeistä tai muilla tavoin perinteisestä uutismuotista eroavaa journalismia. Tässä yhteydessä aletaan käydä myös rajantekoa sen kanssa, miten rikosjournalismi eroaa esimerkiksi oikeusjournalismista, jonka piiriin kuuluvat myös muut oikeudelliset kysymykset kuin rikokset.

2.2 Tiedonhankinta

Rikostoimittajan tiedonhankinnasta on jo aiemmin kirjoittanut Essi Hietanen, jonka opinnäytetyö eritteli viranomaislähteiden, silminnäkijähaastatteluiden, sisäpiirilähteiden, sosiaalisen median, julkisten rekistereiden sekä oikeuskäsittelyjen hyödyntämistä rikosjournalistin tiedonhankinnassa (Hietanen 2015).

Olen jakanut rikosjournalismin tiedonhankinnan muutamiiin eri osa-alueisiin. Kaikkia tiedonhankinnan tapoja ei yleensä yhdessä jutussa käytetä, ja tietoa voi saada myös muualta kuin ohessa mainituilta lähteiltä.

2.2.1 Viranomaistiedotus

Hietasen mukaan monesti rikosjuttu voi saada kipinänsä viranomaisen omasta tiedottamisesta, ja yhteydenpito tutkinnanjohtajaan on usein vilkasta (Hietanen 2015, 14). Esitutkinnasta onkin oikeus antaa julkisuuteen tietoja vain tutkinnanjohtajalla, tämän esimiehellä tai näiden määräämällä muulla virkamiehellä (Esitutkintalaki 805/2011 11 luku 7 § 4 mom). Tutkinnanjohtajan merkityksestä tietolähteenä kertoivat myös muut aiemmat rikosjournalismia tarkastelleet (Leino 2015, 45).

Viranomaisia tiedottamiseen velvoittaa julkisuuslaki, jonka mukaan näillä on velvollisuus edistää toimintansa avoimuutta ja tarvittaessa laatia julkaisuja tai tietoaaineistoja palveluistaan (Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 621/1999 5 luku 20 §). Viranomaiset voivat tiedottaa toimialastaan monipuolisesti, mutta kuitenkin niin, ettei

rikollisuudesta kertominen lietso pelkoa. (Ellonen, Kekomäki, Raivola, Taiha, & Välitalo 2000, 45, teoksessa Hietanen 2015, 14; Poliisin sisäisen ja ulkoisen viestinnän käsikirja 2011)

Viranomaisella on kuitenkin vapaus valita, mistä ja miten paljon he toiminnastaan tiedottavat. Esimerkiksi keskeneräisestä rikostutkinnasta ei välttämättä tiedoteta juurikaan tutkinnallisiin syihin vedoten (Mattinen 2015, 52). Tiedotushalukkuus voi vaihdella myös henkilön mukaan (Bock 2017, 10).

2.2.2 Silminnäkijä ja tapahtumapaikka

Rikos- tai onnettomuuspaikalta toimittaja voi kerätä sellaisia tietoja, joita toimituksesta käsin on vaikeaa tai mahdotonta hankkia. Paikalta voi saada silminnäkijöiden haastatteluja, ottaa tuoreita kuvia ja videoita sekä pyytää kommentteja paikalla olevilta viranomaisilta. Samalla lukijoille viestitään, että toimittaja seuraa tilannetta siellä, missä tapahtuu. (Hietanen 2015, 17)

Leena Mäkipään mukaan rikosuutisoinnin silminnäkijähaastattelut eivät tavoittele uutta faktapohjaista lisätietoa, vaan tuovat tapahtunutta lähemmäs lukijaa. Silminnäkijät voivat myös tuoda esille teon järkyttävyyttä tunteidensa kautta, mitä toimittaja ei objektiivisuuteen pyrkiessään voi tehdä. (Mäkipää 2004, 91-92, teoksessa Hietanen 2015, 17).

Toisaalta silminnäkijät voivat olla arvokas tiedonlähde paikalla tapahtuneesta, erityisesti jos viranomaisen tiedotuslinja on tiukka.

Tapahtumapaikalla toimittajalta vaaditaan rohkeutta, luovuutta, heittäytymis- ja eläytymiskykyä ennakoimattomaan tilanteeseen (Hietanen 2015, 19). Haastateltavaksi voivat päätyä monenlaiset henkilöt naapurista osallisten läheisiin tai itse asiassa kuka tahansa, jolla on kokemuspintaa tapahtuneeseen.

Nykyään toimittaja irtoaa tapahtumapaikalle yhä harvemmin, kiitos mediatalojen yhä rajallisempien resurssien. Tapahtumapaikan läheisyys ja tapahtuman merkitys painavat valinnassa laittaa toimittaja kentälle (Hietanen 2015, 17). Silminnäkijähavaintoja voi

saada myös sosiaalisen median kautta, jonka avulla voi saada tietoonsa esimerkiksi rikospaikan (Hietanen 2015, 21).

2.2.3 Asiakirjat ja oikeusistuimet

Tärkeä rikostoimittajan lähde ovat erilaiset asiakirjat, kuten tuomiot, haastehakemukset tai esitutkintapöytäkirjat. Julkisuusperiaatteen mukaan viranomaisten asiakirjat ovat julkisia, jollei toisin ole säädetty (Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta, 621/1999 1 luku 1 §). Käytännössä tämä tarkoittaa jotakin lakiin säädetystä salausperusteista. Esimerkiksi tuomio voidaan salata, mutta tuomiolauselma on jätettävä julkiseksi. Tuomiolauselmasta selviää rikosnimike, rangaistus sekä vastaajan nimi, jos sitä ei esimerkiksi uhrin suojelemiseksi salata. (Viljakainen 2014, 35)

Salaaminen ei kuitenkaan voi tarkoita, ettei tapauksesta saisi mitään julkista tietoa. Jos salaiseksi määrätty tapaus on yhteiskunnallisesti merkittävä tai synnyttänyt huomattavaa kiinnostusta julkisuudessa, tekee oikeus ratkaisusta julkisen selosteen. Julkista selostetta voi myös pyytää oikeudesta (Hietanen 2015, 22). Se sisältää pääpiirteittäisen selostuksen asiasta ja ratkaisun perusteluista. (Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa 370/2007 5 luku 25 §).

Myös muita erilaisia viranomaisten asiakirjoja tai tietoja saatetaan hyödyntää rikosjournalismissa. Hietasen haastatteleman rikostoimittajan mukaan esimerkiksi kaupparekisteriä ja maamittauslaitoksen rekisteriä voi joskus käyttää jutun apuna. (Hietanen 2015, 23)

Asiakirjojen käyttö perustuu pitkälle niin sanottuun prosessiseurantaan, jossa rikostoimittaja tietää missä vaiheessa mikäkin rikosasia on oikeusprosessissa ja mitä siitä on mahdollista tietää (Huuskonen, 2016). Esimerkiksi vangitsemispäätöksestä on saatavissa salaisenakin selville epäillyn nimi, ja rikosprosessin tunteva rikostoimittaja tietää, että poliisin säilöönottama henkilö on vangittava oikeudessa viimeistään kolmantena päivänä kiinniotosta, jos tämä halutaan pitää poliisin hoteissa (Pakkokeinolaki 806/2011 3 luku 4 §). Vangitsemisessa paljastuvan henkilöllisyyden avulla toimittaja voikin selvittää tuomioistuinista, onko henkilö ollut aiemmin oikeudessa (Hietanen 2015, 23). Samalla tavoin esimerkiksi haastehakemukset ja esitutkintamateriaali ovat salaisia siihen saakka,

kunnes asia on ollut esillä tuomioistuimen istunnossa tai kun syyttäjä on jättänyt syytteen nostamatta, muutamia erityisiä ehtoja lukuun ottamatta (Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 621/1999 6 luku 24 § 3 mom).

Kuten useimmat asiakirjat, ovat myös oikeudenkäynnit pääsääntöisesti julkisia (Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa 370/2007 1 luku 1 §). Asia voidaan kuitenkin määrätä käsiteltäväksi suljetuin ovin, eli julistaa oikeudenkäynti salaiseksi. Näin voidaan tehdä esimerkiksi, jos oikeussalissa esitetään arkaluonteisia tietoja asianosaisten yksityiselämään liittyen, rikoksesta syytetty on alle 18-vuotias tai salissa on kuultavana alle 15-vuotias (Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa 370/2007 4 luku 15 § (13/2016)). Hietasen mukaan oikeudessa voi saada juttuun hyvin elävää ja kiinnostavaa sisältöä (2015, 24).

2.2.4 Sisäpiirilähteet

Lähdeverkosto, eli niin sanotut sisäpiirilähteet voivat auttaa rikostoimittajaa esimerkiksi varmistamalla tietoja ja yksityiskohtia sekä antamalla taustatietoa (Mattinen 2015, 80). Hyvät lähdeverkostot viranomaisiin tuovat jopa uutisvoittoja (Hietanen 2015, 19). Sisäpiirilähteet koetaankin monesti rikostoimittajan työssä onnistumisessa tärkeiksi (Mattinen 2015, 88). Erikoistumisen väheneminen sekä viranomaisten asenteiden muutos ovat kuitenkin voineet vaikeuttaa lähdeverkoston luontia (Mattinen 2015, 74). Lisäksi eroja on siinä, verkostoidutaanko vapaa-ajalla vai työaikana, ja tukeeko työnantaja tätä pyrkimystä (Mattinen 2015, 64).

Monesti toimittaja on lähdesuhteessa yhteyttä ottava osapuoli, mutta joskus lähdekin voi olla aloitteellinen (Mattinen 2015, 78). Lähdesuhteet ovatkin joskus varsin arkaluonteisia, sillä toimittajat saavat toisinaan verkostoistaan jopa salaisia tietoja (Oikeustoimittajat ry 2009). Vuodetuista salaisista tiedoista esimerkkinä Eduskunnan oikeusasiamies antaa esitutkintaa koskevat tiedot, joista tiedottaa lain mukaan vain tutkinnanjohtaja, tämän esimies tai esimiehen määräämä muu virkamies (Paunio 2008, 1). Lähteiden henkilöllisyyttä ei usein paljastetakaan edes työkaverille tai omalle esimiehelle (Mattinen 2015, 43).

Lähdesuhteessa keskeistä on molemminpuolinen luottamus, ja sen rikkoutuminen johtaa yleensä myös lähdesuhteen loppumiseen, vaikka joskus tärkeät tiedot on myös julkaistava lähdesuhteiden uhallakin (Mattinen 2015, 62). Luottamus toisen ammattitaitoon ja molemminpuolinen ymmärrys ”pelin hengestä” tulevat ilmi myös Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjassa ehtona virallisellekin yhteistyölle median ja viranomaisten välillä (Ellonen ym. 2000, 77, teoksessa Hietanen 2015, 15).

Liian läheiset lähdesuhteet on aiemmassa tutkimuksessa nähty sisäpiirilähteiden ongelmallisena puolena, kuten myös yritykset vaikuttaa juttuun tai johonkin sen avulla (Mattinen 2015, 82). Esimerkiksi Helsingin huumepoliisin entinen päällikkö Jari Aarnio tuomittiin poliisin epäiltyjen rekisteriä koskevista tietovuoroista Helsingin käräjäoikeudessa vuonna 2016 (Kaarenoja, 2016). Vuotojen tarkoituksena on epäilty olleen esimerkiksi Aarnion oman julkisuuskuvan parantaminen ja vastaavasti KRP:n maineen ja syyttäjien väitteiden heikentäminen (Sallinen 2015).

Journalistin ohjeiden mukaan toimittajalla on oikeus pitää luottamuksellisesti lähdetietoja antaneen henkilöllisyys salassa. Ohjeissa kuitenkin todetaan, että yleisölle on kerrottava kuinka lähteen luotettavuus on varmistettu, jos tämän kertomien tietojen julkaisu synnyttää erittäin kielteistä julkisuutta (jsn.fi 2011 - Journalistin ohjeet).

Tämä oikeus lähdesuojaan löytyy myös laista (Oikeudenkäymiskaari 4/1734 17 luku 20 § 2 mom). Toimittaja voidaan velvoittaa murtamaan lähdesuoja eli kertomaan mahdollisesti arkaluontoistenkin tietojen paljastaja vain, jos syyttäjä ajaa syytettä sellaisesta rikoksesta, josta voi seurata vähintään kuuden vuoden vankeusrangaistus tai joka koskee rangaistavaksi säädettyä salassapitovelvollisuuden rikkomista (Oikeudenkäymiskaari 4/1734 17 luku 20 § 2 mom (732/2015)). Esitutkinnassa on todistettava, jos maksimirangaistus rikoksesta on yli kuusi vuotta (Esitutkintalaki 805/2011 7 luku 8 § 2 mom (726/2015)). Tällaisia rikoksia ovat esimerkiksi tappo, törkeä pahoinpitely, törkeä huumausainerikos (Rikoslaki (39/1889) luku 21 § 1 (578/1995); Rikoslaki (39/1889) luku 20 § 6 (654/2001); Rikoslaki (39/1889) 50 luku 2 § (1304/1993)).

Vuotajan henkilöllisyys voi selvitä muillakin tavoin kuin toimittajan suoraan paljastamana, joten toimittajan on pohdittava, mitä hän voi lähteestä voi jutussa kertoa (Matti-

nen 2015, 81). Myös omasta oikeusturvastaan tulee huolehtia, sillä on esitetty, että josain tapauksissa toimittajaa voidaan epäillä vuototilanteessa esimerkiksi yllytyksestä tai avunannosta salassapitovelvollisuuden rikkomiseen (KKO 2009:3; Sipilä, 2016).

2.3 Etiikka

Rikostoimittajan työhön vaikuttavat muun muassa rikoslaki, sananvapauslaki, julkisuuslaki sekä Julkisen sanan neuvoston Journalistin ohjeet (Pihl 2016). Näiden lakien vaikutusta toimittajan rikosvastuun näkökulmasta on eritelty muun muassa Ylen sivulla Toimittajan rikoslaki (toimittajanrikoslaki.fi 2017) ja STT:n tyylikirjassa (stt.fi 2017 – tyylikirja).

Yksi yleisimmistä pohdittavista eettisistä kysymyksistä rikostoimittajan työssä on asianosaisen nimen julkaiseminen, jota aikanaan pohti jopa J.V. Snellman (Viljakainen 2014, 7). Julkisen sanan neuvoston Journalistin ohjeissa todetaan, että tunnistetietoja voi julkaista, jos se ei ole tuomitun asemaan ja tekoon nähden kohtuutonta. Erityistä pidättyvyyttä tulee noudattaa alaikäisten ja syyntakeettomien kohdalla (jsn.fi 2011). Keskeisiä tapauksissa arvioitavia seikkoja ovatkin henkilön yhteiskunnallinen asema ja teon vakavuus, jota yleensä mitataan vankeustuomion pituudella (Leino 2005, 68). Esimerkiksi STT pitää yhtenä kriteerinä nimen julkaisemiselle yli kahden vuoden vankeusrangaistusta (stt.fi 2017 – Tyylikirja – Nimiohje). Periaatelausumassaan neuvosto toteaa, että tapauskohtaisessa arviossa painavat näiden lisäksi myös se, missä oikeusproessin vaiheessa ollaan (jsn.fi 1981 – periaatelausumat). JSN:n periaatelausumaa ja journalistin ohjeita on kritisoitu nimenjulkaisuasiassa ristiriitaisiksi ja tuottavan myös ristiriitaisia päätöksiä (Viljakainen 2014, 43).

Nimen julkaisun lisäksi pohditaan toisinaan myös kuinka raakoja tai epämiellyttäviä asioita voidaan julkaista. Epämiellyttävät tiedot voivat olla olennaisia, jotta lukijat ymmärtäisivät, mistä teossa oli kyse (Viljakainen 2014, 38).

Tapauksesta kerrottaessa toimittajan on varottava, ettei anna ymmärtää jonkun olevan syyllinen ennen tuomion antamista. Tätä kutsutaan mediakäräjöinniksi. (Viljakainen 2014, 39) Pahimmillaan tällainen toiminta voi poikia toimittajalle syytteen, jos henkilöt ovatkin syyttömiä (KKO 2013:100).

On myös esitetty kritiikkiä sille, että epäiltyjä käsitellään niin kovaa, kun laki ja säännöt mahdollistavat, mutta uhria taas käsitellään silkkihansikkain. Toisaalta aina ei pohdita tarkkaan tietojen julkaisua uhrista. (Leino, 2005, 87-88) Eräiden näkemysten mukaan keskittyminen uhriin voi vääristää yleisön käsityksiä rikollisuudesta (Smolej 2011, 59).

Toinen ongelma on niin sanottu lumipalloilmiö, jossa toimittajat julkaisevat yhä enemmän ja enemmän yksityiskohtia yksittäisestä rikoksesta, sen paisuen kohtuuttomiin mittasuhteisiin (Leino 2005, 83). Näin voi käydä esimerkiksi, jos yksittäinen henkilön katoaminen alkaa kiinnostaa yleisöä, ja tähän kysyntään pyritään vastaamaan.

Rikosjournalismi voi myös joidenkin näkemysten mukaan aiheuttaa kielteisiä vaikutuksia yleisöön, kuten yleisön maun alenemista, yksilöiden passivoitumista ja todellisuuspakoa. (Mäkipää 2004, 22 teoksessa Hietanen 2015, 7). Myös Hemánus oli huolissaan, voiko rikosjournalismi esimerkiksi ylyttää rikoksiin, antaa rikollisille hyödyllistä tietoa, vaatia epätarkoituksenmukaisia kriminaalipoliittisia ratkaisuja tai häivyttää rikollisuuden syitä (Hemánus 1966 teoksessa Leino 2005, 16). On tutkittu rikosjournalismin kasvulla ja sen kulutuksella olevan yhteyksiä huoleen rikosten uhriksi joutumisesta, mutta suoria syy-yhteyksiä ei ole voitu esittää (Smolej 2011, 59).

Rikosjournalismi voi auttaa viranomaista esimerkiksi tapauksen selvittämisessä, toisaalta se voi myös vaikeuttaa poliisin työtä, vaikuttaen myös tapauksessa osallisina olevien elämään (Mäkipää 2004, 44, teoksessa Hietanen 2015, 8). Toisaalta on esitetty, että viranomaiset vaikuttavat myös mediaan, esimerkiksi ohjaten tiedotuksellaan median uutisointia (Hietanen 2015, 26). Poliisin tiedotuspolitiikan on nähty esimerkiksi yksipuolistavan juttuja, ja on pelätty poliisin pyrkivän tiedotuksellaan ja sitä kautta uutisoinnilla ajamaan omia tavoitteitaan esimerkiksi määrärahojen osalta (Nousiainen 2012, 78.). Tiedotusta on kritisoitu myös puutteellisuudesta ja epäselvyydestä, ja poliisin on kerrottu jopa jättäneen tiedottamatta itselleen epämieluisia asioita (Ruokamo 2010, 105).

Eettistä toimintaa on pohdittava myös silminnäkijöiden kanssa toimittaessa. Esimerkiksi median toiminta Jokelan koulusurmien yhteydessä herätti runsaasti keskustelua ja kritiikkiä (Raittila ym. 2008, 8). Jokelan kouluammuskelujen jälkeen valtioneuvoston asettama tutkintalautakunta esitti toimittajien kouluttamista kriisien varalle sekä journalistisen itsesääntelyn parantamista (Oikeusministeriö 2009, 126). JSN reagoi muokkaamalla hieman ohjeitaan (Vänttinen 2011). Jokela tapahtumien jälkeen julkaistiin myös Trauma ja journalismi -oppaan suomennos (Brayne 2009).

Mahdollisiin eettisiin lainopillisiin tai eettisiin ongelmatilanteisiin rikostoimittajat hakevat aiemman tutkimuksen mukaan ratkaisua yleensä kollegoilta (Leino 2005, 78).

3 Työn suunnittelu

Tässä osiossa kerron työn suunnitteluprosessista, sen aikana tehdyistä valinnoista ja ratkaisuksista esimerkiksi työn kohderyhmän ja tavoitteen osalta. Käyn läpi myös aikataulujen toteutumista työn valmistumisessa.

3.1 Idea ja kohderyhmä

Olin pohtinut jonkinlaisen konkreettista ja mahdollisesti rikosjournalismiin liittyvää opinnäytetyötä. Toiveenani opinnäytetyön osalta oli myös, että siitä voisi olla jollekulle myös hyötyä.

Olin jo aiemmin opiskelujeni aikana rikosjournalismia journalismin erikoisalueena tarkastellessani pohtinut, että monet sen taidoista olisi voinut sisällyttää Haaga-Helian journalismin koulutusohjelman opetussuunnitelmaan laajemmin, sillä moni kolleganikin oli todennut yleisuutistoimittajankin jossain vaiheessa joutuvan vastakkain rikosaiheiden kanssa. Esimerkiksi esitutkintaviranomaisten kanssa asiointi, näiden asiakirjojen tilaaminen ja oikeusprosessin perusteet tulevat luultavasti useimmille toimittajille vastaan tavalla tai toisella.

Vaikka oma rikostoimittajan urani aloitus oli suhteellisen kivuton paitsi MTV Uutisten rikostoimitukselta saamani tuen ja opastuksen myös oman rikosjournalistisen ja lainopillisen harrastuneisuuteni ansiosta, uskon tällaisen oppaan voineen helpottaa

uraani jonkin verran, kun kaikkia perusasioitakaan ei olisi tarvinnut oppia työtä tehdessä.

Venäläiseksi uimakouluksikin kutsuttu ”tekemällä oppii” on toki erittäin tehokasta koulutusta myös tähän journalismin sektoriin. Haasteena kuitenkin on, ettei aloittelevan, toimituksen ulkopuolisen opiskelijan ole ilman työpaikkaa helppoa päästä kiinni uutistoimituksessa työskentelevän rikostoimittajan arkeen ja sitä kautta käytössä oleviin työtapoihin. Siksi jonkinlainen aloittelijan opas on ehdottomasti tarpeen. Opas toimii apuvälineenä myös niille uutis- ja muille toimittajille, jotka haluavat syventää osaamistaan rikostoimittajan taidoilla. Alalla toimivien henkilöiden kanssa käymieni keskustelujen perusteella niin viihde- kuin urheilutoimitus joutuu toisinaan rikosjournalismin taitoja vaativiin tilanteisiin, enkä epäile niin toisinaan käyvän myös talouden ja politiikan toimituksissa - miksei jopa lifestyle-aiheita käsitellessä.

Opinnäytetyöni aihe herätti runsaasti kiinnostusta niin journalismin opiskelijoissa kun alalla toimivissa kollegoissa, journalistisesta erikoistumisesta riippumatta. Sain työhön jopa pienen apurahan Journalistisen kulttuurin edistämissäätiö JOKES:ilta työni loppuun saattamiseksi, minkä katson osittaiseksi tunnustukseksi työn merkityksestä.

Päätin ottaa kohderyhmäkseni journalismin opiskelijan tai jo yleistoitimittajana toimineen henkilön, joka haluaa opiskella ja pätevoityä rikos- ja oikeusaiheiden toimittajaksi. Uskon, että tällaisesta oppaasta myös muita taustoja edustavat lukijat saavat eniten irti omiin tarpeisiinsa.

3.2 Työn tavoite

Opinnäytetyön suunnittelu alkoi keskeisen kysymyksen esittämisellä: mitä aloittelevan rikostoimittajan tulisi tietää ja osata. Halusin yhdistää siinä olennaisesti eri osa-alueita, jotka työssäni olin huomannut keskeisiksi: erilaisten viranomaisten asiakirjojen ja tietojen julkisuuden hyödyntämisen, oikeusprosessin ymmärrystä sekä henkilölähteiden merkitystä. Toisaalta katsoin välttämättömäksi liittää työhön myös eettisiä kysymyksiä käsittelevää materiaalia, koska eettinen ja oikeudellinen harkinta korostuu rikosjournalismissa mielestäni poikkeuksellisella tavalla.

Tuloksena tulevasta oppaasta oli tarkoitus tulla helposti alan perusteisiin opastava teos, jonka avulla voi lähteä kehittämään omaa osaamistaan rikosjournalistina. Sitä on tarkoitus pystyä myös käyttämään mediataloissa perehdyttämisen tukena sekä oppilaitoksissa osana opetussuunnitelmaa. Kaikkea opas ei kuitenkaan kata, joten oppaaseen on pyritty valikoimaan mielestäni keskeinen ja olennaisin sisältö, joka tarjoaisi parhaan ponnistuslaudan omatoimiseen jatko-opiskeluun työelämässä tai muualla. Esimerkiksi julkisuuslakiin ei työn puitteissa mielestäni ollut mahdollista lähteä tarkemmin syventymään.

Alkuperäisen aikataulun mukaan opinnäytteen olisi pitänyt valmistua ennen kesää 2017. Jouduin kuitenkin toteamaan, että JOKES-stipendin turvin varaamieni muutaman viikon aika ei riittänyt opinnäytetyön viimeistelyyn. Tähän yhdistyi useita muita aikataulullisia ongelmia, jonka johdosta opinnäyte valmistui vasta syksyllä 2017. Tämän johdosta on todettava, ettei työn aikataulutus onnistunut toivotulla tavalla. Toisaalta kesä mahdollisti aktiivisen työskentelyn opinnäytetyön parissa, tehden siitä hiotumman kun mitä uskon siitä tulleen, vaikka alkuperäinen aikataulutus olisikin onnistunut toivotulla tavalla.

4 Työskentelytapa

Tässä osiossa käyn läpi opinnäytetyön konkreettista tekemistä. Käyn läpi tietopohjan kerryttämistä, haastateltavien valintaa, haastatteluja sekä materiaalin käsittelyä sen keräämisen jälkeen.

4.1 Tietopohjan kerääminen

Tehtyäni suunnitelman opinnäytetyöni ohjaajan kanssa tulevan työn sisällöstä ja toteutuksesta, aloitin lähdeaineiston keräämisen tutustumalla tarkemmin jo ennalta tuntemiini alaa käsitteleviin teoksiin. Näiden lähteistä löysin runsaasti lisää kiinnostavaa materiaalia. Lisäksi hyödynsin Googlea ja erilaisia korkeakoulujen julkaisuja luottelevia tietokantoja sekä niiden hakutoimintoja esimerkiksi hyödyntämällä hakusanana erilaisia variaatioita sanoista rikosjournalismi, oikeusjournalismi sekä sanaparia rikos ja journalismi. Lisäksi minulle ehdotettiin erilaisia lähteitä opinnäytetyötäni sivuavien keskustelujen yhteydessä.

Totesin rikosjournalismista kirjoitetun runsaahkosti aiempaa kirjallisuutta, vaikka oman opinnäytteeni kaltaista työtä ei ollutkaan ehditty kirjoittaa. Moni teos perehtyi kuitenkin kiitettävästi erilaisiin tarkempiin osa-alueisiin, kuten sisäpiirilähteiden käyttöön, tiedonhankintaan tai toimituksen eettisiin kysymyksiin osana rikosjournalismia. Tätä oppaan puutetta sittemmin täytti tämän oppaan kirjoittamisen aikana julkaistu Carla Bockin opinnäytetyö Rikosjournalismin ABC. Bockinkin työn keskiössä oli oikeusprosessi ja sen seuranta, jättäen muut osa-alueet vähemmälle huomiolle. Nämä lähteet tarjosivat erinomaisen pohjan työn tekemiselle. Valtaosa materiaalista oli opinnäytetöitä ja pro gradu -tutkelmia, ja opinnäytetyöni tietopohjaksi soveltuvaksi sopivia suomalaisia väitöskirjoja löysin vain yhden.

Lisäksi käytin lähdeaineistonani rikosjournalismia käsitteleviä tai sitä tarpeeksi läheltä liippaavia kirjallisia lähdemateriaaleja uutisartikkeleista tutkimuksiin ja raportteihin. Muutamiaan työhön perehtymisen jätin tekemättä niiden saatavuuden haastavuuden vuoksi, kun katsoin saavutettavan hyödyn liian pieneksi suhteessa opinnäytetyöni laajuuteen ja saavutettavaan hyötyyn.

Tärkeässä osassa oli myös Valtion säädöstietopankki Finlex, josta lakitekstejä voi lukea netin välityksellä. Monet rikostoimittajan tarvitsemat tiedot ja niiden soveltaminen perustuukin Suomen lakiin ja sen ymmärtämiseen.

Kirjoitin näihin lähdeaineistoihin tutustuessani ylös lainauksia lähdeviitteineen tekstitiedostoon, joka toimi pohjana opinnäytetyölleni. Aloitin kirjoittamalla kunkin lähteen omaksi otsikokseen ja purkamalla kiinnostavan sisällön sen alle. Sen jälkeen aloin siirtämään näitä tekemäni suunnitelman mukaiseen järjestykseen käsitellyn aiheen mukaan. Tätä materiaalia peilaan sitten tekemiini haastatteluihin, rakentaen dialogia henkilöhaastattelujen ja kirjallisten lähteiden välille.

4.2 Haastateltavien valinta

Omien kokemusteni ja kysymystä käsittelevien tekstien lisäksi totesimme ohjaajani kanssa opinnäytetyön suunnitteluvaiheessa hyväksi ideaksi haastatella joukkoa rikos- ja oikeustoimittajia. Tavoitteena oli saada kerättyä oppaaseen myös sellaista hiljaista tietoa, jota muuten voisi olla vaikea löytää. Näin opas myös laajentaa tietämystä

rikosjournalismista ja sen käytännöistä Suomessa, laajentaen tulevien töiden tietopohjaa.

Haastattelin opasta varten neljää rikos- ja oikeustoimittajaa: Susanna Reinbothia Helsingin Sanomista, Jarkko Sipilää ja Pekka Lehtistä MTV Uutisista sekä vapaata toimittajaa Vera Miettistä, joka kirjoittaa aikakauslehtijuttuja muun muassa Imageen, Journalistiin, Alibiin ja Tekniikan Maailmaan. Valikoin toimittajat näiden edustamien medioiden perusteella, ajatellen karkeasti Reinbothia niin sanotun laatulehdistön edustajana, Sipilän ja Lehtisen MTV Uutisia iltapäivälehtimäisempänä televisiotalona ja Miettistä aikakauslehtimaailmaa edustavana freelancerina. Haastattelut erosivat toisistaan myös jonkin verran journalististen painostusten osalta, sillä esimerkiksi Lehtisten haastattelussa painottui lähdeverkoston merkitys, kun taas Reinbothin kanssa puhuimme enemmän asiakirjoista. Huomioitavaa toki on se, että myös omat ennakkoletukseni henkilöistä ovat voineet vaikuttaa keskustelujen kulkuun.

Haastatelluista Reinboth, Sipilä ja Lehtinen ovat tehneet hyvin pitkän uran rikostoimittajina, ja Miettinenkin on toiminut vuosia rikosjournalismin parissa. Sipilä on myös pitkäaikainen MTV Uutisten rikostoimituksen esimies, josta hänelle on muodostunut laaja näkemys rikosjournalismin kentästä kyseisen median osalta, sekä rikosjournalismin toimintatavoista sekä suositeltavista käytännöistä MTV Uutisissa. Reinboth toimii taas rikos- ja oikeustoimittajat yhteen keräävässä Oikeustoimittajat ry:ssä varapuheenjohtajana.

Laajempi otos olisi voinut olla tarpeen esimerkiksi maantieteellisistä syistä, jotta esimerkiksi Aamulehden tai Savon Sanomien kaltainen paikallisempi sanomalehti olisi tullut edustetuksi. Työn laajuuden vuoksi päätin kuitenkin rajata haastattelut näihin henkilöihin. Olin pohtinut haastateltavia valitessa sukupuoli- ja ikäjakauman tasapuolisuutta, minkä katsoin haastateltavieni osalta olevan riittävä.

MTV Uutisilta valikoitui haastateltavaksi kaksi henkilöä sattumalta. Olin aiemmin sopinut haastattelevani joko Jarkko Sipilää tai Pekka Lehtistä sen mukaan, kummalla on aikaa. Sattumalta kumpikin herroista oli paikalla työhuoneessa saapuessani paikalle ja halukkaita avaamaan näkemystään rikostoimittajalle olennaisista taidoista. Tilanteessa

katsoin parhaaksi antaa kummankin tuoda esille näkemyksiään sekä muodostaa niitä myös keskenään dialogissa. Mielestäni tämä toikin eräällä tavalla lisäarvoa haastattelulle, vaikka mahdollista onkin, että intiimimmässä tilanteessa haastattelussa olisi voitu sivuta myös jotain aihetta mitä nyt ei päästy käsittelemään.

4.3 Haastattelujen suunnittelu ja toteutus

Opinnäytetyön suunnittelu alkoi keskeisen kysymyksen esittämisellä: mitä aloittelevan rikostoimittajan tulisi tietää ja osata. Rajasin kysymykset käsittelemään keskeisesti rikostoimittajan ammatillista osaamista ja siinä tarvittavia tietoja ja taitoja.

Valitsin kysymysrunkokseni seuraavat kysymykset:

- Millaisia erikoistietoja ja -taitoja rikostoimittajalla on oltava?
- Mistä hän taas hyötyy?
- Tarvitaanko erilaisiin rikostyyppeihin tai juttutyyppeihin erilaisia taitoja?
- Millaisia taitoja alalla tarvitaan tulevaisuudessa?
- Millaisia erilaisia tapoja on toimia rikostoimittajana?
- Onko jotain muuta, mitä alalla aloittavan kannattaisi tietää?

En lähettänyt kysymyksiä haastateltaville etukäteen, mutta olin haastattelut sopiessani kertonut tekeväni aloittelevan rikostoimittajan opasta, mikä auttoi haastateltavia varautumaan haastatteluun. Sovin kasvotusten haastattelun MTV Uutisten rikostoimituksen kanssa. Kahdelle muulle haastateltavalle lähetin sähköpostia, ja olin tarvittaessa yhteydessä myös puhelimitse tapaamisen sopimiseksi.

Tein haastattelut kahtena päivänä. Haastattelin ensimmäisenä päivänä Susanna Reinbothin ja sen jälkeen Jarkko Sipilän ja Pekka Lehtisen. Seuraavaksi päiväksi olin sopinut haastattelun Vera Miettisen kanssa. Haastattelut olivat pituudeltaan puolesta tunnista kolmeen varttiin. Nauhoitin käymäni keskustelut ja kirjoitin samalla muistiinpanoja lehtiöön haastattelun purkamisen helpottamiseksi.

Käytännössä haastattelutilanteet olivat keskustelevia ja esitin jatkokysymyksiä vastauksiin tilanteissa, joissa katsoin ne tarpeelliseksi. Tarvittaessa haastattelua pystyi

näin joustavammin kehittämään niiden aiheiden ympärille, jotka haastateltava rikostoimittajan työssä näki merkityksellisiksi. Monesti haastateltavat toivat ajatuksiaan esille niin omatoimisesti, että moniin kysymyksiin oli saatu ainakin osittainen vastaus jo ennen kysymistä.

Mielestäni valittu strukturoimaton haastattelumenetelmä tarjosi juuri tähän tapaukseen oivan kehyksen: En voinut tarkalleen tietää, mitä haastatellut rikostoimittajat vastaavat, ja oli syytä olettaa heillä olevan sellaista tietoa, jota en olisi osannut edes kysyä. Avoin haastattelutilanne ja joustava kysymyspatteristo tarjosi haastatelluille mahdollisuuden tuoda esille sellaisia tietoja, joita ei jäykässä tiedonhankinnan mallissa olisi välttämättä voitu ennakoida. Toki menetelmä muistuttaa vahvasti perinteistä journalistista tiedonhakua, mikä teki siitä samalla osapuolille tuttua ja siten helposti lähestyttävää.

Yllättävä kahden henkilön yhteishaastattelu MTV Uutisten rikostoimituksessa oli luonteva, koska itse MTV Uutisissa työskentelevänä käyn keskustelemassa Sipilän ja Lehtisen kanssa viikoittain. Syntynyt parihaastattelu oli mielestäni onnistunut, sillä pitkään yhdessä toimineet rikostoimittajat osaltaan mahdollisesti tukivat toisiaan ja osasivat paikoin myös haastaa toisensa. Jälkikäteen on vaikea arvioida, olisiko yksittäin tehdyssä haastattelussa noussut esille erilaisia teemoja kuin nyt ilmeni. Toisaalta tarkoitukseni oli alunperin haastatella vain yhtä toimittajaa MTV Uutisilta, joten sen puolesta materiaalia varmasti saatiin enemmän kuin aluksi olin toivonut.

Käytännössä heikoiten vastauksia sain kysymykseen, jossa pohditaan erilaisten juttu- ja rikostyyppien vaatimia taitoja. Kysymystä olisi mahdollisesti ollut paikallaan terävöittää vielä enemmän, mutta sain siitä huolimatta senkin osalta hyödyllisiä vastauksia, erityisesti kun asiaa haastateltavan kanssa pohdittiin tarkemmin.

Haastateltavat olivat ilmeisesti ehtineet rakentaa varsin selkeän kuvan niistä taidoista ja ominaisuuksista, joita rikostoimittaja työssään tarvitsee. Sen sijaan esimerkiksi tulevaisuuden taidot oli sellainen kysymys, jota harva vaikutti pohtineen aktiivisesti ennen haastattelua.

4.4 Purku ja jäsentely

Purin haastattelut nauhurilta tekstitiedostoon käyttäen tukena keräämiäni muistiinpanoja. Tarkoituksena ei ollut litteroida haastattelua sanasta sanaan, vaan pyrin keräämään haastattelusta olennaiset ja merkittävät kohdat ylös. Tarvittaessa litteroin yksittäisiä kohtia mahdollisia sitaatteja varten.

Purin jokaisen haastattelukerran omaan tekstitiedostoonsa, joita sitten jäsensin käyttämällä apuna väliotsikoita ja tekstin värin muuttamisia aiheen ja käytettävyyden mukaan. Lähtökohtana käytin tälle opinnäytetyön suunnittelussa ja kirjallisten lähteiden purkamisessa syntynyttä jäsentelyä. Päädyin työtä tehdessäni luomaan myös uusia väliotsikoita, sekä ryhmittelemään sisältöä uusiin järjestyksiin.

Työn aikana annoin materiaalia luettavaksi muun muassa opiskelutoverilleni ja silloiselle kollegalleni Aino Kivistölle ja äidilleni Riitta Eklundille, jotka esittivät arvokkaita tarkentavia kysymyksiä oppaan kappaleista. Lisäksi tein tarkennuksia esimerkiksi lainopillisista kysymyksistä Jarkko Sipilän kanssa vielä myöhemmässä vaiheessa.

Lopuksi taitoin työn Adobe InDesign –ohjelmistolla ja kuvitin sen tekijänoikeusvapaille kuvilla Pixabay-palvelusta.

5 Tulosten arviointi

Tässä osiossa arvioin opinnäytetyöni onnistumista ja tuloksia sen sisällön ja käytettävyyden osalta. Teen myös ehdotuksia siitä, mistä aiheista rikosjournalismia käsitteleviä opinnäytetöitä voisi jatkossa viedä.

5.1 Haastattelut ja kirjalliset lähteet

Haastattelut sujuivat mielestäni hyvin ja niiden sopiminen sujui ongelmitta. Haastatellut toimittajat viestivät selkeästi ja perustelivat mielipiteensä, joten materiaalin käyttö oli helppoa. Kysymyksiin haluttiin vastata, joten saatu materiaali myös vastasi toiveitani oppaan suhteen. Valinta tehdä haastattelut kasvokkain oli mielestäni oikea, koska näin viestinnästä saatiin välitöntä ja tilanteesta sopiva luontevasti kulkevan haastattelutilanteen rakentamiseksi.

Opinnäytetyöni olisi voinut sisältää ehkä muutamia lähteitä liittyen journalismiin sinänsä, sillä pelkkään rikosjournalismiin paneutunut materiaali on tästä osin täydentää lähteitä siltä osin, kun viitattiin journalismin käytäntöihin yleisesti tai esimerkiksi tutkivaan journalismiin työtapana.

Käytin kuitenkin nähdäkseni lähteitä kattavasti ja perustellusti, ja löysin monia hyvin hyödyllisiä lähteitä erityisesti pro gradu -tutkielmien joukosta. Tämä on samalla kuitenkin heikkous, sillä väitöskirjat ja vastaavan tasoiset lähteet olisivat olleet arvovaltaisempia lähtökohtia tekstille. Toisaalta oppaan tarkoitus on myös kerätä tietoa ja muuttaa sitä hyödynnettävään muotoon, mikä tässä tapauksessa onnistui parhaiten käyttämieni lähteiden tuella.

5.2 Työn hyödynnettävyys

Mielestäni opas onnistui tarkoitetulla tavalla. Uskon oppaan antavan hyvät aloitusevää henkilölle, jolla on pohjatiedot journalismista, mutta joka haluaa syventää osaamistaan rikosjournalismin suuntaan. Oppaan anti lukijalleen onkin nähdäkseni tiedollinen ja sitä kautta osaamista syventävä.

Työstä on nähdäkseni hyötyä parhaiten kun sen lukee kokonaan, ja ehkä heikommin se palvelee nopeaan tiedontarpeeseen, esimerkiksi jonkin yksittäisen asian tarkistamiseen. Tähän tarpeeseenkin olisi voinut panostaa nostamalla esimerkiksi jokaisesta luvusta joitain pääpointteja, joiden lukeminen antaisi käsityksen pääasiasta. Oppaan käytettävyyttä olisi voinut lisätä tekemällä sen yhteyteen käytettäväksi esimerkiksi oikeus- ja rikostermistön sanaston, joka avaisi termien merkityksiä ja käyttöä. Tästä olisi hyötyä henkilöille, joilla ei ole valmiiksi ollut kiinnostusta oikeussanaston selvitykseen ja niitä sisältävien asiakirjojen lukemiseen. Tarvetta olisi voinut olla myös erilaisille ”Mitä tehdä tilanteessa X” -pikaoppaille. Nämä olisi kannattanut ottaa huomioon oppaan suunnitteluprojektissa.

Nähdäkseni rikosjournalismin kysyntä ei ole vähenemässä, joten oppaalle on tästä näkökulmasta merkittävä kysyntä. Mahdollisuudet uutistoimittajilla kehittää

perusosaamistaan myös tällä journalismin alalla tulevat varmasti monelle tarpeeseen päivittäisessä työssä.

5.3 Oma työskentely

Työskentelyni oli nähdäkseni perusteellista. Ajankäytöllisesti haastavissa tilanteissa päätin suosiolla keskittyä tekemään jälkeä, jonka takana voin seistä. Haastattelut ja materiaalin purku ja jäsentely sujuivat hyvin, ja ehkä eniten pohdintaa jouduin käymään aiheen rajaukseen liittyen. Hyvä ja selkeä suunnitelma auttoi kuitenkin tässä paljon, joten materiaali ei mielestäni lähtenyt rönsyilemään epätoivotulla tavalla.

Oppaan kirjoitus oli minulle oppimisprosessi, sillä ymmärrykseni rikosjournalismista, siinä huomioitavasta lainsäädännöstä ja tietoni alasta ylipäänsä kohenivat työn edetessä. Myös oman tietämyksen harmaat alueet tulivat selkeämmin esiin, mikä mahdollistaa jatkossa niiden kehittämisen. Uskonkin olevani tämän jälkeen entistä pätevämpi rikosjournalismiin liittyvien ongelmien käsittelijä. Osittain tästä syystä valitsin lähteiden merkitsemisen itse oppaaseen, koska toivon lukijoiden voivan niiden avulla syventää osaamistaan aiheessa.

5.4 Sisältö

Opas ei koskaan ole kaiken kattava, ja tämäkin opas tulee jättämään ulkopuolelleen suuren määrän sellaista materiaalia, josta rikostoimittaja voi hyötyä. Esimerkiksi kaikkien erilaisten viranomaisdokumenttien hankkimista ei tässä oppaassa ole voitu käydä lävitse, kuten ei myöskään julkisuuslain kiemuroita.

Huomioitavaa on myös, että luovana työnä journalismi on tekijänsä näköistä. Rikosjournalismissa on tiettyjä työtapoja, mutta jokainen toimittaja tekee sitä silti omalla tavallaan. Siksi opas ei voi antaa täydellisiä ohjeita rikosjournalismin työprosessiin, sillä se on aina tekijänsä näköinen. Lisäksi on selvää, että rikosjournalismin prosesseissa on varmasti muun journalismin tapaan nähtävissä muutoksia journalistisen työn muutosten myötä. Esimerkiksi tekniikan kehitys voi luoda uusia toimintatapoja, joita en osaa ennustaa.

Olen kuitenkin parhaani mukaan pyrkinyt sisällyttämään oppaaseen kaiken sellaisen tiedon, jonka katsoin olevan rikostoimittajan taitojen keskiössä tai jota opasta tehdessä aiheesta kanssani keskustelleet ihmiset pyysivät minua huomioimaan.

5.5 Tulevaisuuden tarpeet

Koska opas ei yksinään pystynyt käsittelemään kaikkia kiinnostavia aiheista, on tarpeita rikosjournalismin tarkastelulle myös tulevaisuudessa. Esimerkiksi aiemmin esille nostamani julkisuuslaki, sen soveltaminen erityisesti rikosjournalismissa ja mahdolliset ongelmanpaikat ovat sellainen näkökulma, jonka läpikäymisestä voi olla paljon hyötyä. Myös jonkinlainen rikosjournalistin sanasto voisi ehkä olla paikallaan esimerkiksi uutistoimittajille, jotka haluavat tarkistaa käyttämänsä kielen oikeellisuutta.

Opasta voisi myös jalostaa eteenpäin kurssimuotoon esimerkiksi oppilaitoksia varten. Erilaisilla käytännönläheisillä tehtävillä oppimisprosessia voisi parantaa. Tällaisia tehtäviä voisi olla esimerkiksi poliisin tiedottamiseen tutustuminen, diaarilistojen perusteella asiakirjojen tilaaminen, oikeuskäsittelyssä vierailu ja sieltä jutun tekeminen sekä etiikkaan johdattavia pohdintatehtäviä.

Miettisen haastattelua tehdessäni aloin pohtia, voisiko rikosjournalisteista vapaina toimittajina tehdä jotain tarkempaa tutkimusta. Kyseessä voisi olla ehkä osa laajempaa työtä, joka käsitelisi erikoistumista freelancerina ja sen vaikutusta työnkuvaan.

Aiemmassa tutkimuksessa rikosjournalismin on toisaalta annettu ymmärtää olevan kysyttyä, mutta samalla sen tekemisen mahdollisuuksien on katsottu joissain tapauksissa heikentyneen. Tämä ristiriita voisi olla antoisa tutkimuskohde journalismin muutosta käsitteleville tahoille. Rikosjournalismia kuitenkin jossain määrin koskettavat samat haasteet kuin muuta uutiskenttää, kun uudet MV-lehden kaltaiset toimijat pyrkivät keräämään yleisöä myös rikosuutisten muotoa mukailevalla sisällöllä.

Erilaisten rikosjuttujen syntymistä voisi käsitellä myös case-tutkimuksina, jolloin voitaisiin saada parempaa tietämystä siitä, millaisia erilaisia keinoja ja työskentelytapoja erilaisten rikosten tai juttutyyppien kirjoittamisessa rikosjournalismissa käytetään.

Sipilä nosti työn tiimoilta esille myös idean huoneentauluista aloitteleville toimittajille, joissa olisi 5-10 kohdan ohjeet toimintaan eri tilanteissa. Esimerkeiksi hän ehdotti "Tee juttu poliisitiedotteesta", "Toimitus saa vihjeen kolarista, rikoksesta, tulipalosta, ja sinut lähetetään paikalle", Iso rikosjuttu käräjillä, hanki esitutkinta-aineisto", "Iso rikosjuttu käräjillä, mene paikalle", "Ison rikosjutun päätös tulee. Tee kärkijuttu", "Uutispäällikkö: Nyt tarvitaan hyvä juttu nettiin, onko sinulla jotain?" ja "Kiinnostava uhripostaus FB:ssä, varmista tiedot". Tällaiselle uskoisi olevan varmasti tilausta.

Sipilä nosti esille haastattelussa visuaalisuuden merkityksen kasvun, joka näkyy läpi journalistisen kentän. Kiinnostavaa olisikin selvittää, miten visuaalisuus näkyy rikosjournalismin kaltaisella erityisalueella, ja miten esimerkiksi erilaisia visualisoinnin keinoja käytetään siinä eroten muista journalismin alueista. Tähän liittyisivät osaltaan myös kysymykset rikostoimittajan työn muutoksista muutenkin kuin esitystapojen osalta.

Lähteet

Brayne, M. 2009. Trauma ja journalismi. Dart Center for Journalism and Trauma. Luettavissa: <https://dartcenter.org/content/trauma-ja-journalismi-4?section=all> Luettu: 27.8.2017.

Bock, C. 2017. Rikostoimittajan ABC. Amk-opinnäytetyö. Haaga-Helia ammattikorkeakoulu. Helsinki. Luettavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/128477/Bock_Carla.pdf?sequence=1 Luettu: 27.8.2017.

Esitutkintalaki 22.7.2011/805

Hietanen, E. 2015. Ikkuna rikospaikalle – Rikosuutisoinnin tiedonhankintamenetelmät ja haasteet. Amk-opinnäytetyö. Lapin ammattikorkeakoulu. Rovaniemi.

Huuskonen, J, 2016. Rikosuutinen ei synny ilman hyvää taustatyötä. STT. Luettavissa: <http://stt.fi/nain-syntyy-rikosuutinen/> Luettu: 27.8.2017.

Julkisen sanan neuvosto. 1981. Periaatelausumat - Nimi rikosuutisissa. Luettavissa: <http://www.jsn.fi/periaatelausumat/nimi-rikouutisissa-1981/> Luettu: 27.8.2017.

Julkisen sanan neuvosto. 2011. Journalistin ohjeet ja liitteet. Luettavissa: http://www.jsn.fi/journalistin_ohjeet/ Luettu: 27.8.2017.

Kaarenoja, V. 2016. Jari Aarniolle tuomio myös tietovuodosta. Suomen Kuvalehti. Luettavissa: <https://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/jari-aarniolle-tuomio-myo-tietovuodosta/> Luettu: 27.8.2017.

KKO 2009:3

KKO 2013:100

Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa 30.3.2007/370

Laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä 13.6.2003/460

Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 21.5.1999/621

Leino, P. 2005. Toimittajan eettinen harkinta rikos- ja oikeusjournalismissa. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. Tampere. Luettavissa: <https://tampub.uta.fi/handle/10024/92752> Luettu: 27.8.2017.

Mattinen, J. 2015. Tasapainoilua sopivassa syvyydessä. Haastattelututkimus rikostoimittajien ja sisäpiirilähteiden välisestä suhteesta. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. Tampere. Luettavissa: <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/96815/GRADU-1426778449.pdf?sequence=1> Luettu: 27.8.2017.

Miettinen, V. 17.3.2017. Rikos- ja oikeustoimittaja. Deadline Miettinen. Haastattelu. Helsinki.

Mustikainen, T. 2014. Juttuaiheena talousrikos. Toimittajien tiedonhankinta pitkäkestoisessa talousrikosprosessissa. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä. Luettavissa:

<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/44967/URN%3ANBN%3Afi%3Aju-201412183552.pdf?sequence=1> Luettu: 27.8.2017.

Nousiainen, R. 2012. Poliisi syöttää ja säännöstelee. Teoksessa Vehkoo, J. (toim). Journalismikritiikin vuosikirja 2012. S. 78. Journalismin, viestinnän ja median tutkimuskeskus COMET, Tampere. Luettavissa:

https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/65347/journalismikritiikin_vuosikirja_2012.pdf?sequence=1 Luettu: 27.8.2017.

Oikeudenkäymiskaari 1.1.1734/4

Oikeusministeriö 2009. Jokelan koulusurmat 7.11.2007 – Tutkintalautakunnan raportti. Oikeusministeriön julkaisuja 2009:2. Oikeusministeriö. Helsinki. Luettavissa:

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/76154/omju_2009_2_jokelan_koulusurmat_132_s.pdf Luettu: 27.8.2017.

Oikeustoimittajat ry. 2009. OIKEUSTOIMITTAJAT RY:n TIEDOTE 7.10.2009 Valtiosa oikeustoimittajista ei ole saanut poliisilta salaista tietoa-tiedoista ei koskaan makseta. Luettavissa: <http://www.oikeustoimittajat.fi/vuototiedote.php> Luettu: 27.8.2017

Pakkokeinolaki 22.7.2011/806

Paunio, R. 2008. Tietovuodot poliisista. Eduskunnan oikeusasiamies. Luettavissa:

<http://www.oikeustoimittajat.fi/3EOA.php> Luettu: 27.8.2017.

Pihl, M. 2016. Yksityisyyden suojan rajat rikosjournalismissa. Amk-opinnäytetyö. Satakunnan ammattikorkeakoulu. Pori. Luettavissa:

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/121875/pihl_mervi.pdf?sequence=1 Luettu: 27.8.2017.

Poliisi. 2011. Poliisin sisäisen ja ulkoisen viestinnän käsikirja. Luettavissa:
https://www.poliisi.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/intermin/embeds/poliisi_wwwstructure/15034_POLIISI_viestintakäsikirja_v090511.pdf?5bd10a619ecad388
Luettu: 27.8.2017.

Poliisi. 2017. Poliisin vuosikertomus 2016. Luettavissa:
http://netpaper.lonnberg.fi/poliisi/Poliisin_vsk_2016/#p=10 Luettu: 27.8.2017

Raittila ym. 2008. Jokelan koulusurmat mediassa. Tampereen yliopiston julkaisuja 105/2008. Tampereen yliopisto. Tampere. Luettavissa:
<http://www.hssaatio.fi/images/stories/tiedostot/Jokelanettiversio.pdf> Luettu: 27.8.2017.

Reinboth, S. 16.3.2017. Oikeustoimittaja. Helsingin Sanomat. Haastattelu. Helsinki.

Rikoslaki 19.12.1889/39

Rikosuhripäivystys. Sanastoa. Luettavissa: <http://www.riku.fi/fi/lomakkeita/> Luettu: 27.8.2017.

Ruokamo, K. 2010. Poliisin viranomaistiedottaminen kriittisestä näkökulmasta. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä. Luettavissa:
<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/24121/URN:NBN:fi:ju-201006031991.pdf?sequence=1> Luettu: 27.8.2017.

Sallinen, P. 2015. Iso vatkaus. Journalisti. Luettavissa:
<https://www.journalisti.fi/artikkelit/2015/8/iso-vatkaus/> Luettu: 27.8.2017.

Sipilä, J. 2016. Syyttäjä luopui MTV:n toimittajan lähdesuojan murtamisyrityksestä. MTV.fi. Luettavissa: <http://www.mtv.fi/uutiset/rikos/artikkeli/syyttaja-luopui-mtv-n-toimittajan-lahdesuojan-murtamisyrityksesta/5685158> Luettu: 27.8.2017.

Sipilä, J. & Lehtinen, P. 16.3.201. Rikostoimituksen päällikkö ja rikostoimittaja. MTV Uutiset. Haastattelu. Helsinki

Smolej, M. 2011. News Media, Crime and Fear of Violence. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 257. Helsinki. Luettavissa:
https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/152420/news_media.pdf?sequence=2 Luettu: 27.8.2017.

STT. Tyylikirja - Nimiohje. Luettavissa: <http://stt.fi/tyylikirja/nimiohje/> Luettu: 27.8.2017.

STT. Tyylikirja - Toimittajan etiikka ja juridiikka. Luettavissa:
<http://stt.fi/tyylikirja/toimittajan-etiikka-ja-juridiikka/> Luettu: 27.8.2017.

Viljakainen, M. 2014. Rikoksen hahmo: kotimaan rikosuutisointi Aamulehdessä toukokuusta 2011 toukokuuhun 2012. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. Tampere. Luettavissa: <https://tampub.uta.fi/handle/10024/95811> Luettu: 27.8.2017.

Vänttinen, I. 2011. Hienotunteisuutta. Julkisen sanan neuvosto. Luettavissa:
www.jsn.fi/blog/hienotunteisuutta/ Luettu: 27.8.2017.

Liitteet

Liite 1. Aloittelevan rikostoimittajan opas

Aloittelevan rikostoimittajan opas

Ville Eklund

Journalistisen kulttuurin edistämissäätiö JOKES:in tuella

Johdanto

Kun aloitin rikosjuttujen kirjoittamisen MTV Uutisilla, olin onnekas että ympärilläni oli (ja on yhä) niin useita rikosjournalismin syvällisesti perehtyneitä toimittajia, jotka parhaansa mukaan auttoivat minua erikoistumisessa eteenpäin. Oman edistymiseni myötä minulle syntyi ajatus, että vaikka niin kutsuttu venäläinen uimakoulu tarjoaa monesti nopeimmat oppimistulokset, olisi monet asioista voinut opiskella jo ennen töiden aloittamista, esimerkiksi osana opintoja.

Ajatus kirkastui entisestään opinnäytetyön lähetessä, kun minulle ehdotettiin opinnäytetyöksi rikosjournalismin alkeita perkaavan oppaan tekemistä.

Rikosjournalismin menetelmistä ja käytännöistä valtaosa on tuttuja muiltakin journalismin osa-alueilta. Silti erikoisalueeseen liittyy tiettyjä metodeja ja huomioitavia seikkoja, jotka eivät samaan tapaan vaikuta työhön muilla journalismin osa-alueilla. Näitä ovat esimerkiksi asiakirjojen hankintaan painottuminen, tietämys oikeusprosessin toiminnasta sekä huomattava tarkkuus termien käytössä. Tässä opinnäytetyössä on tarkoitus toisaalta eritellä rikostoimittajan tarvitsemia tiedonhankinnan menetelmiä, tuoda esille alan luomia vaatimuksia esimerkiksi etiikan suhteen sekä kerätä muutenkin rikosjournalismista kiinnostuneelle perustiedot, joiden avulla taitoja voi lähteä kehittämään käytännön työssä.

Haastattelin opasta varten neljää rikos- ja oikeustoimittajaa: Susanna Reinbothia Helsingin Sanomista, Jarkko Sipilää ja Pekka Lehtistä MTV Uutisista sekä vapaata toimittajaa Vera Miettistä, joka kirjoittaa aikakauslehtijuttuja muun muassa Imageen, Journalistiin, Alibiin ja Tekniikan Maailmaan. Jatkossa käytän haastatelluista sukunimeä.

Haastatelluista Reinboth, Sipilä ja Lehtinen ovat tehneet hyvin pitkän uran rikostoimittajina, ja Miettinenkin on toiminut vuosia rikosjournalismin parissa. Sipilä on myös pitkäaikainen MTV Uutisten rikostoimituksen esimies, josta hänelle on muodostunut laaja näkemys rikosjournalismin kentästä kyseisen median osalta, sekä rikosjournalismin toimintatavoista sekä suositeltavista käytännöistä MTV Uutisissa. Reinboth toimii taas rikos- ja oikeustoimittajat yhteen keräävässä Oikeustoimittajat ry:ssä varapuheenjohtajana.

Suuret kiitokset heille antamastaan ajasta, kuten myös kaikille niille, jotka ovat tukeneet opinnäytetyöni valmistusta ja osoittaneet kiinnostuksellaan sen tarpeellisuuden. Kiitos!

Rikosjournalismi?

Rikosjournalismista on kirjoitettu aiemmin Suomessa suhteellisen paljon, käsitellen niin tiettyjen rikosten käsittelyä tietyissä medioissa, rikosjournalismin yhteyksiä esimerkiksi rikosten pelkoon lukijoiden parissa sekä erilaisia käytännön työhön liittyviä kysymyksiä, kuten toimittajien työtapoja ja keinoja ratkaista työn ongelmia.

Pertti Hemánuksen (1966, teoksesta Viljakainen 2014, 5) määritelmän mukaan "rikosuutinen on selostus tuoreesta tai aikaisemmin tuntemattomasta kriminalisoidusta teosta tai vanhan ja aikaisemmin tunnetun kriminalisoidun teon uudesta vaiheesta". Määritelmä "uudeksi vaiheeksi" voitaneen katsoa myös teon käsittely oikeusprosessin eri vaiheissa, jonka seuranta useiden rikostoimittajien työkuvaan kuuluu.

Rikosuutisten keskeisin tavoite on muun journalismin tavoin välittää tietoa. Rikosjournalismin tiedonvälitys tarkoittaa uutisointia erilaisista

rikoksista, oikeuskäsittelyn seuraamista ja rikospaikoilla käymistä ja niiden tunnelman välittämistä. (Hietanen 2015, 7)

Katsoisin kuitenkin, että rikosjournalismia voi myös tehdä uutisten ulkopuolella, esimerkiksi aikakauslehtien muodossa. Joskus käsitelty rikos voi olla ajallisesti hyvinkin kaukaa, ja artikkelin tarkoituksena enemmänkin koota aiemmin jo tiedettyä kuin etsiä uusia tiedonmuruja. Samoin rikosjournalismi voi olla taustoittavaa, ilmiökeskeistä tai muilla tavoin perinteisestä uutismuotista eroavaa journalismia. Tässä yhteydessä aletaan käydä myös rajantekoa sen kanssa, miten rikosjournalismi eroaa esimerkiksi oikeusjournalismista, jonka piiriin kuuluvat myös muut oikeudelliset kysymykset kuin rikokset.

Tiedonhankinta

Rikosjournalistin tiedonhankinta muistuttaa muuta journalistista tiedonhankintaa, mutta erona on tiedontarve aiheista, joista usein asianosaiset eivät juuri tietoja julkisuuteen haluaisi. Tässä suhteessa se muistuttaaakin tutkivaa journalismia, jonka keinoja pidemmälle viedyssä ja pitkäjänteisemmässä rikosjournalismissa käytetäänkin.

Olen jakanut rikosjournalismin tiedonhankinnan muutamii eri osa-alueisiin. Kaikkia tiedonhankinnan tapoja ei yleensä yhdessä jutussa käytetä, ja tietoa voi saada myös muualta kuin ohessa mainituilta lähteiltä. Yritän myös hahmotella tietyntyyppisen aikajanan siitä, missä vaiheessa uutisointia mitään tietoa käytetään.

Viranomaisten tiedotus

Oman käsitykseni mukaan useimmat uutistoimittajat päätyvät tekemisiin rikosjournalismin kanssa aluksi viranomaisten tiedotteiden kautta. Toimituksen sähköpostiin tulee kiinnostava rikostapaus, ja toimittaja kirjoittaa sen pohjalta jutun. Tästä on lyhyt matka lähteä syventämään osaamistaan tällä journalismin osa-alueella.

Kun rikostapaus on tuore, monesti ensimmäinen taho, jolta toimittaja saa siitä tietoa, on viranomainen: esimerkiksi poliisi voi lähettää tiedotteen tapahtuneesta. Viranomainen on usein myös alussa se taho, joka virallisesti voi vahvistaa muuta kautta tietoon saadun rikoksen tai onnettomuuden.

Poliisi- ja muu viranomaistiedotus on yksi rikostoimittajan keskeisistä lähteistä. Poliisin lisäksi viranomaislähteitä ovat esimerkiksi Tulli ja Rajavartiolaitos. Poliisin julkaisemat tiedotteet voivat jo itsessään tarjota juttuaiheen tai idean jutusta, ja päivänpolttavan rikostapauksen tutkinnanjohtajalle saatetaan soitella jopa päivittäin. (Hietanen 2015, 14)

Viranomaiset tiedottavat tiedotteiden lisäksi myös sosiaalisessa mediassa, kuten Twitter-, Facebook- ja Instagram-tileillä.

Viranomaisilla on julkisuuslain myötä velvollisuus edistää toimintansa avoimuutta ja tarvittaessa laatia julkaisuja tai tietoaaineistoja palveluistaan (Julkisuuslaki 621/1999 5 luku 20 §). Poliisin kohdalla tämä tarkoittaa esimerkiksi velvoitetta tiedottaa rikoksista ja niihin liittyvän tutkinnan edistymisestä. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjan mukaan tiedottaminen tulee hoitaa hyvällä yleiskielellä niin, ettei rikollisuuteen liittyvistä aiheista kertominen lietsoisi pelkoa. Poliisi ei kuitenkaan keskity kertomaan ainoastaan rikostutkinnoista, vaan myös myönteisistä asioista, kuten rikosten onnistuneesta ennaltaehkäisystä ja rikollisten kiinnisaamisesta (Ellonen, Kekomäki, Raivola, Taiha, & Väitalo 2000, 45, teoksessa Hietanen 2015, 14). Lisätietoa poliisin tiedottamisen suuntaviivoista antaa muun muassa Poliisin sisäisen ja ulkoisen viestinnän käsikirja (Poliisin sisäisen ja ulkoisen viestinnän käsikirja 2011).

Aiemman tutkimuksen mukaan kiihkeintä

uutiskilpailu on yleensä rikoksen ollessa tuore, ja paras lähde silloin on tutkinnanjohtaja. Suhteet poliisiin pyritäänkin pitämään tiiviinä, jotta tietoa saataisiin mahdollisimman paljon. (Leino 2015, 45)

Valitettavasti juuri tutkinnan alkuvaiheessa poliisilla voi olla syitä pidättäytyä kertomasta tapauksesta lisätietoja, ja poliisi voi helposti vaieta vedoten tutkinnallisiin syihin (Mattinen 2015, 52). Esitutinnan etenemisestä kertominen onkin pitkälle tutkinnanjohtajan omassa harkinnassa. Viranomaisen halukkuus kertoa tapauksesta voi riippua myös tästä henkilönä. Jotkut kertovat tapauksista avoimemmin kuin toiset (Bock 2017a, 10).

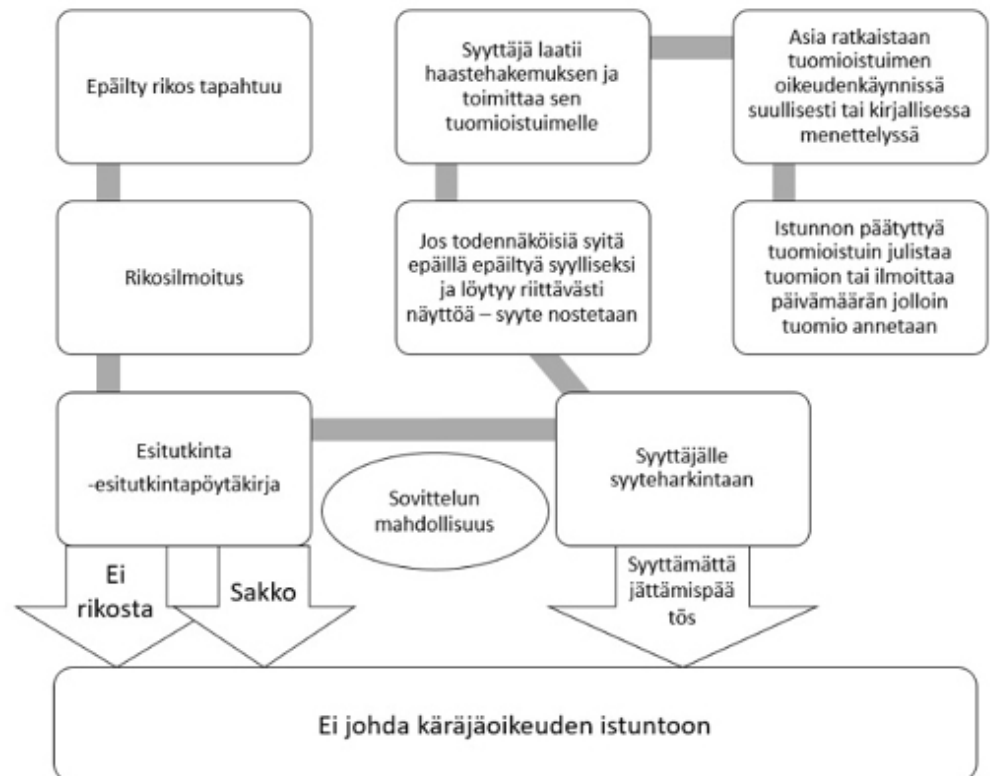
Carla Bockin oppaassa Rikostoimittajan ABC kehoitetaan lukemaan kunnolla aiemmin tulleet tiedotteet ja jutut, jotta puhelu viranomaisen kanssa ei jäisi pinnalliseksi. Kysymykset kannattaa tehdä valmiiksi ja miettiä, mitä olennaisia tietoja tulee kysyä. (Bock 2017a, 10) Myös oppaassa haastateltu tutkinnanjohtaja kertoo arvostavansa ”tehtyjä kotiläksyjä”, minkä lisäksi toimittajan ymmärrys oikeusjärjestelmästä parantaa hänen mukaansa

haastattelun laatua (Bock 2017a, 11). Alkutiedot tapahtuneesta rikoksesta, onnettomuudesta tai operaatioista saa poliisin tilanneorganisaation yleisjohtajalta. Toimituksilla on yleensä poliisilaitosten niin sanottujen medianumerot, joista voi tiedustella lisätietoja tapauksesta.

Kun tapaukselle on määrätty tutkinnanjohtaja, siirtyy tiedottaminen tämän vastuulle. Tutkinnanjohtaja päättää, mitä asiasta kerrotaan medialle ja milloin, ja kuka tiedotuksen hoitaa. Yleensä sen hoitaa tutkinnanjohtaja itse. Tutkinnanjohtajan yhteystietojen selvittäminen onkin tärkeää tietojen saamiseksi keskeneräisestä tutkinnasta. Tutkinnanjohtajan nimen voi saada esimerkiksi poliisin mediapuhelimen kautta tai käräjäoikeuteen tehdystä vangitsemisvaatimuksesta. Yleensä poliisitiedotteen lopussa kerrotaan tutkinnanjohtajan nimi ja puhelinnumero. Jos tapauksessa epäiltyä on virkatehtävässä toiminut poliisi, tutkinnanjohtajana toimii syyttäjä (Esitutkintalaki 2 luku 4 §). Tapauksen esitutkinnan valmistuttua ja siirryttyä syyteharkintaan tiedotusvastuu siirtyy syyttäjälle.

Rikosprosessin eteneminen

Hyvän yleiskäsityksen rikosprosessin etenemisestä antaa oheinen Carla Bockin opinnäytetyössään vuonna 2017 esittelemä kaavio.

Kuvio 1. Rikosprosessi kaavio (Bock 2017b, 12)

Olen hahmotellut samaan tapaan kaavion, josta käy ilmi rikostoimittajan toiminta ja tiedonhankinta rikosprosessin eri vaiheissa. Kuvan esimerkki soveltuu esimerkiksi usein perinteisen henkirikosasian prosessin seurantaan. Kuitenkaan kaikissa rikoksissa ei välttämättä kaavioon liittämiäni vaiheita ole, joissain huomioitavia vaiheita voi olla muitakin.

Kuvio 2. Esimerkkirikoksen seurannan eteneminen rikosjournalistin työssä

Silminnäkijä ja tapahtumapaikka

Rikos- tai onnettomuuspaikalta toimittaja voi kerätä sellaisia tietoja, joita toimituksesta käsin on vaikeaa tai mahdotonta hankkia. Paikalta voi saada silminnäkijöiden haastatteluja, ottaa tuoreita kuvia ja videoita sekä pyytää kommentteja paikalla olevilta viranomaisilta. Samalla lukijoille viestitään, että toimittaja seuraa tilannetta siellä, missä tapahtuu. (Hietanen 2015, 17)

Leena Mäkipään mukaan rikosuutisoinnin silminnäkijähaastattelut eivät tavoittele uutta faktapohjaista lisätietoa, vaan tuovat tapahtunutta lähemmäs lukijaa. Silminnäkijät voivat myös tuoda esille teon järkyttävyyttä tunteidensa kautta, mitä toimittaja ei objektiivisuuteen pyrkiessään voi tehdä. (Mäkipää 2004, 91-92, teoksessa Hietanen 2015, 17).

Toisaalta silminnäkijät voivat olla arvokas tiedonlähde paikalla tapahtuneesta, erityisesti jos viranomaisen tiedotuslinja on tiukka. Silminnäkijätieto voi myös olla ensimmäinen tieto tapahtuneesta, jolloin luonnollisesti väite on normaalin faktantarkistuksen tapaan tarkistettava esimerkiksi muilta paikalla olleilta tai poliisilta. Sipilä toteaa opinnäytettä varten tehdyssä haastattelussa, ettei silminnäkijöille kannata maksaa, sillä se heikentää kertomusten luotettavuutta. Hän

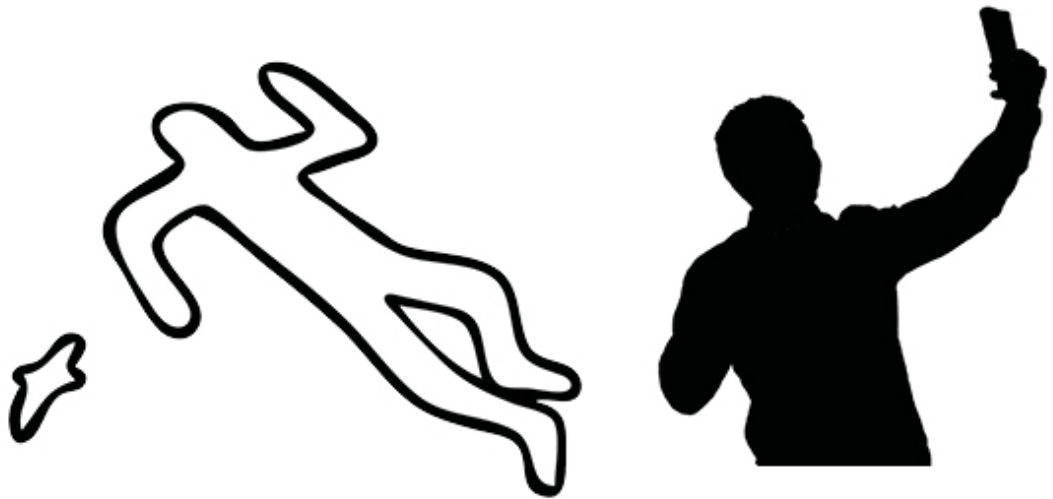
kuitenkin toteaa asian tilannekohtaiseksi, vaikka pääosin rahankäyttöön on suhtauduttava hänen mukaansa kielteisesti.

Tapahtumapaikalla toimittajalta vaaditaan rohkeutta, luovuutta, heittäytymis- ja eläytymiskykyä ennakoimattomaan tilanteeseen (Hietanen 2015, 19). Haastateltavaksi voivat päätyä monenlaiset henkilöt naapurista osallisten läheisiin tai itse asiassa kuka tahansa, jolla on kokemuspintaa tapahtuneeseen.

Nykyään toimittaja irtotaa tapahtumapaikalle yhä harvemmin, kiitos mediatalojen yhä rajallisempien resurssien. Tapahtumapaikan läheisyys ja tapahtuman merkitys painavat valinnassa laittaa toimittaja kentälle. (Hietanen 2015, 17)

Tätä opinnäytetyötä varten haastattelemani rikostoimittaja Jarkko Sipilä toteaa, että silminnäkijäkommentin ja jopa valokuvan voi toisinaan saada vaihtoehtoisin tavoin. Keskeistä on pohtia, kuka olisi voinut nähdä rikoksen. Esimerkiksi internetin karttapalveluilla voi katsella tapahtumapaikan ympäristöä ja puhelimitse esimerkiksi tiedustella, onko lähikioskista nähty jotain tapaukseen liittyvää.

Sosiaalinen media

Niin epäluotettava lähde kuin sosiaalinen media onkin, on siitä toisinaan hyötyä juttuvinkkien tai lisätietojen etsinnässä (Hietanen 2015, 20). Esimerkiksi sosiaalisen median paikkakuntaokohtaiset ryhmät voivat olla toimiva työkalu silminnäkijöiden löytämiseksi.

Lisäksi esimerkiksi epäillyn tai uhrin henkilöllisyyden selvittämisen jälkeen tästä voi etsiä lisätietoa esimerkiksi tämän käyttämien sosiaalisen median kanavien avulla. Erilaisten työkalujen avulla voi ihmisen sosiaalisen median tileistä voi paljastua monenlaista tämän elämästä.

Vähintäänkin yhtä kriittistä otetta tarvitaan rikosasioista käsittelevien verkkosivustojen kuten murha.info-sivuston keskustelupalstan selailussa. Sivustolla on kuitenkin aktiivisia käyttäjiä, jotka monesti keräävät keskusteluketjuihin olennaiset aiheita käsittelevät uutiset, vaikka spekulatiivisuuden määrä on valtaisa. Lähdekritiikki on siis jälleen tarpeen. Sosiaalinen media nousee tärkeäksi erityisesti suurten tapahtumien kohdalla ja se voi antaa tietoa toimittajalle vinkejä siitä, mistä tämä tapahtumat löytää.

Asiakirjat ja julkiset rekisterit

Rikostoimittaja löytää monissa tapauksissa etsimänsä tiedot mustana valkoisella viranomaisten julkisista asiakirjoista ja rekistereistä.

Opinnäytetyöhön haastattelemistani toimittajista Reinboth kuvailee itseään asiakirjauskovaiseksi. Asiakirjat tarjoavat henkilölähteisiin verraten parempaa näyttöä siitä, mihin kirjoitus perustuu, ja Reinbothin kokemuksen mukaan niistä löytää myös yleensä henkilölähteitä helpommin totuuden asiasta. Myös muut haastateltavat nostivat esille rikostoimittajan kyvyn hankkia tietoa asiakirjalähteistä.

Viranomaisten asiakirjojen käytössä keskeistä on julkisuusperiaate, jonka mukaan viranomaisten asiakirjat ovat julkisia, jollei toisin ole säädetty (Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta, 621/1999 1 luku 1 §). Julkisuusperiaatteen myötä esimerkiksi oikeuden päätökset ovat lähtökohtaisesti julkisia.

Asiakirjoista tietojen hankinnassa ensimmäinen edellytys luonnollisesti on, että on tiedettävä millaisia asiakirjoja tapauksen tiimoilta on olemassa ja mistä ne voi saada. Esimerkiksi oikeuden asiakirjat saa helpoiten, jos tietää asiakirjan diaarinumeron, jolla se on tallennettu arkistoon. Esimerkiksi tuomioiden etsinnässä muita keinoja ovat vastaajan, eli rikoksesta syytetyn, nimen ja syntymäajan tietäminen, sekä tieto siitä, milloin ja millä rikosnimikkeellä asiaa on käsitelty.

Niin kutsuttu prosessiseuranta perustuu pitkälle siihen, että rikostoimittaja tietää, mitä tietoja missäkin rikosoikeuden vaiheessa tulee julkiseksi ja mistä nämä tiedot hankitaan. Hän myös pysyy kartalla siitä, missä vaiheessa mikäkin rikostapaus on, ja milloin on esimerkiksi syytä lähteä kuulemaan istuntoa oikeustalolle. (Huuskonen, 2016)

Haastehakemus

Tapauksen tultua oikeuden käsiteltäväksi, on toimittajan mahdollista saada luettavakseen syyttäjän haastehakemus, josta ilmenee muun muassa syyttäjän vaatima tuomio, vaatimusten perusteet sekä tämän todisteet (Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 621/1999 6 luku 24 § 3 mom). Haastehakemuksen voi tilata sähköpostitse tai puhelimitse tuomioistuimesta. Parhaiten tiedot luonnollisesti saa paikan päällä istuntoa seuraten.

Haastehakemuksesta saa monesti kuvan siitä, mitä osalliset sekä syyttäjä katsoo tapahtuneen. Sen pohjalta on mahdollista kirjoittaa jopa juttu, vaikka syyttäjän näkökulma onkin haastehakemuksessa keskeinen. Haastehakemus voi olla salainen esimerkiksi seksuaalirikoksia koskeissa asioissa.

Diaarilistat

Monissa toimituksissa tilataan sähköpostiin julkisia diaarilistoja esimerkiksi oikeudessa käsiteltäväksi tulevista asioista sekä päätettävistä pakkokeinoista, kuten vangitsemisista. Diaarilistoista löytyvien rikosnimikkeiden tai henkilöiden perusteella kiinnostavista tapauksista voidaan tilata oikeuksista tarkempia asiakirjoja, kuten haastehakemuksia tai tuomioita.

Diaarilistat tilataan ottamalla yhteyttä sen oikeusistuimen kansliaan tai kirjaamoon, josta diaarilista halutaan tilata. Yhteyttä voi ottaa esimerkiksi puhelimitse tai sähköpostilla. Toimittaja voi soittaa esimerkiksi Helsingin hovioikeuteen pyytäen listan päätetyistä asioista tai Tampereen käräjäoikeuteen pyytäen listan oikeuden tekemistä pakkokeinoista ja käsittelemistä rikosasioista.

Esitutkintamateriaali

Tuomioistuimen tuomiota tarkemmin tapauksen yksityiskohdat ja poliisin tekemän esitutkinnan tulokset selviävät poliisin esitutkintamateriaalista. Esitutkinta-asiakirjat ovat pääsääntöisesti salaisia siihen saakka, kunnes asia on ollut esillä tuomioistuimessa tai tapauksen esitutkinta lopetetaan (Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 621/1999 6 luku 24 § 3 mom).

Esitutkintamateriaalissa voi olla esimerkiksi poliisin kuulustelupöytäkirja sekä viranomaisten esimerkiksi rikospaikalta tai muualta todisteiksi tallennettuja kuvia. Esitutkintamateriaali tilataan poliisilaitokselta joko puhelimitse tai sähköpostilla. Esitutkintamateriaalin yksilöimisessä auttavat diaaritiedot löytyvät tuomiossa ja haastehakemuksessa listatuissa todisteissa, ja näiden tietojen perusteella poliisilaitos löytää halutun esitutkintamateriaalin.

Esitutkintamateriaalin voi poliisilaitoksesta riippuen saada sähköisessä muodossa, paperisena tai DVD:llä. Oman kokemuksen mukaan poliisi veloittaa näistä esitutkintamateriaalista tehdyistä kopioista, joten laajojen esitutkintamateriaalien tilaaminen voi myös käydä kukkarolle. Mahdolliset kulut ja maksuasiat kannattaa selvittää ennen tilaamista. Kulut vaihtelevat myös sen mukaan, onko materiaali paperisena vai sähköisenä. Paperinen versio on kallis, CD taas halvempi.

Poliisi voi julkisuuslain perusteella salata myös esitutkintamateriaalia, jos katsoo sen lain nojalla tarpeelliseksi. Toimittajan on tällöin itse osattava arvioida, pitääkö salauspäätöksestä valittaa hallinto-oikeuteen. Sama materiaali voi olla kuitenkin julkista kärjäoikeuden istunnossa, kärjäoikeuksissa salattavuus päätetään lain oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa perusteella, poliisin soveltaessa lakia viranomaisten toiminnan julkisuudesta.

Vangitsemispäätös

Hyvä esimerkki prosessiseurannasta on vangitsemiskäsittely. Poliisi voi pakkokeinolain nojalla pitää rikoksesta epäiltyä kiinniotettuna enintään neljän vuorokauden ajan. Jos henkilö halutaan pitää säilössä tätä pitempään, on poliisin tehtävä tuomioistuimelle vaatimus epäillyn vangitsemisesta viimeistään kolmantena päivänä kiinniottopäivästä ennen kello kahtatoista. (Pakkokeinolaki, 806/2011 3 luku 4 §)

Koska diaaritiedot ovat julkisia (Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 370/2007 2 luku 6 § 1 mom (458/2011)), voi toimittaja soittaa kärjäoikeuden pakkokeinokansliaan kysyäksään, onko vangitsemisvaatimusta tehty, esimerkiksi tietäessään jonkun pidätetyn murhasta epäiltynä neljä päivää sitten, tai huomattuaan pakkokeinolistalla vangitsemisasian käsittelyn. Tiedustelun vangitsemispäätöksestä voi tehdä myös sähköpostitse kyseiseen tuomioistuimeen.

Vaikka poliisi olisi salannut vangitsemispäätöksen, julkisista diaaritiedoista käyvät ilmi esimerkiksi rikoksesta epäillyn nimi, epäilty rikosnimike, tekopaikka ja -aika. Kun rikoksesta epäillyn henkilöllisyys selviää vangitsemiskäsittelyn kautta, voi toimittaja tiedustella kärjä- ja hovioikeuksista, onko kyseisellä henkilöllä ollut aiempaa rikoshistoriaa, sillä henkilön aiemmat tuomiot ovat myös julkisia. (Hietanen 2015, 23)

Tuomio

Kun oikeus on tehnyt päätöksensä, tulee julkiseksi tuomio. Tuomion voi tilata oikeuden kansliasta esimerkiksi sähköpostilla tai puhelimitse.

Tuomiosta saa yksityiskohtaisia tietoja tapahtuneesta, sekä tiedot siitä, tuomitaanko vastaaja, mistä rikoksista ja millaiseen rangaistukseen.

Tuomiot saa tilattua omaan sähköpostiinsa. Kokemukseni mukaan tuoreista tuomioista ei yleensä veloiteta, mutta vanhemmat tuomiot, jotka oikeuden pitää etsiä arkistosta ja mahdollisesti skannata ennen lähettämistä, voivat maksaa. Lain mukaan pelkkä sähköpostikopio tuomiosta ei saisi maksaa (Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 621/1999 8 luku 34 § 3 mom (495/2005)).

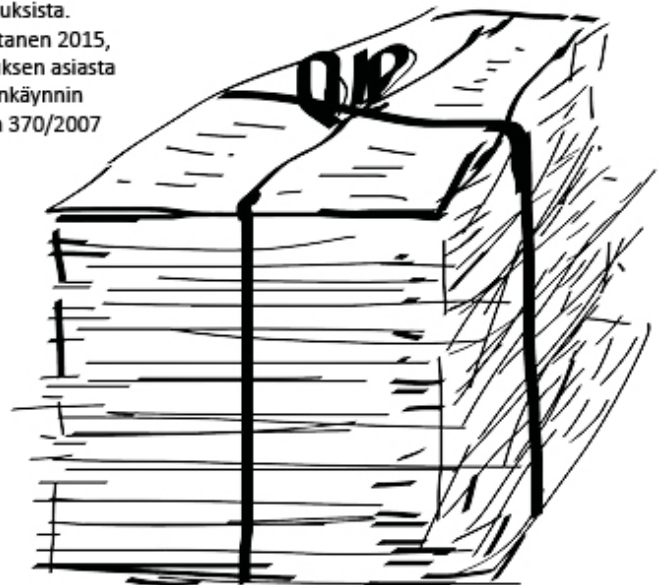
Kuten muutkin asiakirjat, voidaan tuomion sisältö salata eri syistä. Tuomio voidaan salata kokonaan tai osittain esimerkiksi seksuaalirikoksissa tai lapsiin kohdistuvissa rikoksissa. Tällöinkin kuitenkin tapauksen tuomiolauselman on julkinen. Siitä selviää rikosnimike, rangaistus sekä vastaajan nimi, jos sitä ei esimerkiksi uhrin suojelemiseksi salata. (Viljakainen 2014, 35)

Jos tapaus on yhteiskunnallisesti merkittävä tai synnyttänyt huomattavaa kiinnostusta julkisuudessa, tekee oikeus ratkaisusta julkisen selosteen. Käytännössä seloste kirjoitetaan useimmista julkisuutta saaneista seksuaalirikostapauksista. Julkista selostetta voi myös pyytää (Hietanen 2015, 22). Se sisältää pääpiirteittaisen selostuksen asiasta ja ratkaisun perusteluista (Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa 370/2007 5 luku 25 §).

Muita asiakirjoja

Tuomioistuinten lisäksi on muiden viranomaisten julkisista asiakirjoista voi selvittää rikostoimittajia kiinnostavia tietoja. Julkisuuslain perusteella voi hankkia luettavakseen monia muita asiakirjoja esimerkiksi poliisilaitoksilta sekä hallinto-oikeuksilta. Hietasen opinnäytetyössä haastateltu toimittaja kertoo käyttäneensä työssään myös muita erilaisia rekistereitä, kuten kaupparekisteriä ja maanmittauslaitoksen rekisteriä. (Hietanen 2015, 23)

Myös erilaiset tilastot voivat olla antoisaa materiaalia. Poliisi tilastoi omaa toimintaansa Poliisiammattikorkeakoulun tilastopalveluun, minkä lisäksi esimerkiksi Poliisihallitus valmistaa erilaisia tilastoja ja tietoja eri aiheista. Myös Tilastokeskukselta saa kiinnostavaa materiaalia, esimerkiksi tiettynä aikana poliisin tietoon tulleista rikoksista tai eri rikosseuraamuksista. Tilastokeskus julkaisee itse omia tilastoista koottuja julkaisuja, mutta tilastokeskuksen sivuilta tilastokeskus.fi voi myös itse koostaa tietokantataulukkojen avulla aikasarjoja ja muita tilastoja journalistisesti mahdollisesti kiinnostavista aiheista.

Oikeuskäsittely

Kuten useimmat asiakirjat, ovat myös oikeudenkäynnit pääsääntöisesti julkisia (Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa 370/2007 1 luku 1 §). Asia voidaan kuitenkin määrätä käsiteltäväksi suljetuin ovin, eli julistaa oikeudenkäynti salaiseksi. Näin voidaan tehdä esimerkiksi, jos oikeussalissa esitetään arkaluonteisia tietoja asianosaisten yksityiselämään liittyen, rikoksesta syytetty on alle 18-vuotias tai salissa on kuultavana alle 15-vuotias (Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa 370/2007 4 luku 15 §). Tällaisissa tilanteissa toimituksen valokuvaaja tai valokuvaava toimittaja voi kuitenkin odottaa oikeudessa istuntohuoneen ulkopuolella ennen käsittelyä saadakseen kuvan epäilystä astumassa huoneeseen. Usein epäily siirtyy kuitenkin saliin takakautta.

Hietanen kuvailee oikeudenkäyntien suorastaan pursuavan kiinnostavia juttuaiheita. Tapauksesta kerrotaan tarkempia yksityiskohtia, ja esimerkiksi syyttäjät ja mahdolliset todistajat kertovat näkemyksistään. Hietasen mukaan kiinnostavinta on se, millainen syytetty on ja miten hän vastaa syytteisiin. (Hietanen 2015, 24) Toisaalta istunnoissa on paljon odottelua ja pakollisia osuuksia, ja oikeudenkäynnin kiinnostavuus lieneekin verrannollinen tapauksen kiinnostavuuteen.

Henkilölähteet

Virallisen tiedotuksen lisäksi toimittajalla voi olla myös lähdeverkostoa, esimerkiksi sisäpiirilähteitä viranomaisiin. Lähteiltä voi saada muita tietoja kuin niitä, mitä viranomainen itse tiedottaa, esimerkiksi laajempaa kuvaa tapahtuneesta. Rikostoimittaja voi esimerkiksi varmistaa sisäpiirilähteiltä tietoja tapauksesta ja saada yksityiskohtia, taustatietoa sekä tukea lakien ja pykälien ymmärrykseen (Mattinen 2015, 80). Rikostoimittajan tutut viranomaisverkostot poikivat myös uutisvoittoja, vinkkejä ja uusia juttuideoita. Laajalla ja hyvällä tietoverkostolla juttuvinkit saa myös ennen muita. (Hietanen 2015, 19). Sisäpiirilähteet koetaan monesti rikostoimittajan työssä onnistumisessa tärkeiksi (Mattinen 2015, 88).

Aiemman tutkimuksen mukaan rikostoimittajien sisäpiirilähteet ovat usein viranomaisia, joiden kanssa yhteydenpito on usein toimittajan vastuulla. Kuitenkin joskus myös lähde itse voi olla itse yhteydessä toimittajaan. (Mattinen 2015, 78).

Toimittajat saavat toisinaan salaistakin tietoa viranomaisilta. Oikeusasiamiehen selvitys poliisin tietovuodoista toteaa, että poliisin sisältä tapahtuu tietovuotoja toimittajille. Toki huomioitavaa on, että vuotoja voivat tehdä myös asianomaiset, eli epäillyt, todistajat tai näiden lähipiiri. (Paunio 2008) Oikeustoimittajien kyselyn perusteella salaisia tietoja saadaan kuitenkin suhteellisen harvoin. Vuoden 2009 kyselyn perusteella vastanneista toimittajista 55,1 prosenttia ei ole koskaan saanut salaisia tietoja, ja 40,8 prosenttia kertoi saaneensa niitä hyvin harvoin. (Oikeustoimittajat ry 2009)

Kaikki haastateltavat totesivat henkilölähteiden olevan tärkeä rikostoimittajan apuväline, ja haastatelluista erityisesti Miettinen, Lehtinen ja Sipilä korostivat järjestelmällisen lähdeverkoston kerryttämisen tärkeyttä. Miettisen mukaan verkostoituminen on hyvin tärkeää menestymisen kannalta, ja hän uskookin rikostoimittajan työtä olevan "aika vaikeaa" tehdä ilman verkostoitumista. Ilman verkostoja moni juttu jäisi hänen mukaansa kirjoittamatta ja uutisoimatta.

Opinnäytetyöhön haastateltu Susanna Reinbothin mukaan henkilölähteet ovat tärkeä apuväline, sillä kaikki asiat eivät yksinkertaisesti päädy asiakirjoihin tai muihin papereihin. Esimerkiksi kokouksesta kirjoitettuun muistioon ei välttämättä merkitä kaikkea, mitä kokouksessa on tehty tai puhuttu. Lisäksi on asioita, joista tietoa ei virallisesti ole mahdollista saada, sillä kaikki asiat eivät ole julkisia. Siksi asiakirjojen varaan ei pidä hänen mukaansa tuudittautua.

Haastattelemani Pekka Lehtinen toteaa, ettei hän voi painottaa liikaa ihmisten tapaamisen merkitystä. Hän neuvookin irtautumaan tietokoneesta ja lähtemään ulos tapaamaan ihmisiä. Hänen mukaansa hänen "kovimmissa" jutuissaan tieto tai vihje on tullut kasvatusten tavatessa, esimerkiksi kadulla, baarissa tai kahvilassa. Hänen mukaansa ihmiset ovat erityisesti nykyään varovaisia juttelemaan arkaluontoisista asioista puhelimitse, minkä takia tapaaminen ja suhteiden luominen on tärkeää.

Muita mahdollisia lähteitä poliisin, tullin ja rajavartiolaitoksen lisäksi ovat esimerkiksi oikeuslaitos, asianajajat, syyttäjät, juristit sekä ministeriöiden virkamiehet, puhumattakaan rikollisista tai heidän kanssaan tekemisissä olevista.

Lähteiden luottamus

Henkilölähteissä ja verkostoissa on oikeiden ihmisten tuntemisen lisäksi keskeistä yhtäältä lähteen luottamus, toisaalta taas tämän luotettavuus. Tämä pätee toisaalta myös viralliseen yhteydenpitoon, sillä esimerkiksi Poliisiammattikorkeakoulun oppikirja korostaa, että poliisin ja toimittajan yhteistyö vaatii luottamusta, jossa kumpikin osapuoli luottaa toisen ammattitaitoon ja tietää ”pelin hengen” (Ellonen, Kekomäki, Raivola, Taiha, & Väitalo 2000, 77, teoksessa Hietanen 2015, 15).

Sipilä korostaa, että luottamus syntyy työn ja ansioiden myötä. Kun kirjoittaa oikein, kertoo mitä on tapahtunut ja pitäytyy totuudessa, tuo se hänen mukaansa arvostusta ja lähteiden luottamuksen. Jutuista on hänen mukaansa nähtävä, ettei toimittaja ole muun kuin totuuden asialla.

Myös Miettinen uskoo, että rikosjournalismissa on hyvin merkityksellistä, että lähteet luottavat toimittajaan: Siihen, että tämä kirjoittaa asiat juuri niin kuin ne ovat. Luottamuksen synnyssä hänen mukaansa onkin yleensä syytä tavata ihminen kasvokkain. Kun luotettavuus on saatu kasvokkain, on yhteydenpito puhelimitsekin helpompaa. Miettinen itse pyrkii hoitamaan haastattelunsa

mahdollisimman usein kasvokkain.

Luottamuksen ansiosta poliisi voi kertoa toimittajalle sellaisiakin asioita, joita ei voi vielä kertoa julkisesti, mutta jotka auttavat toimittajaa kirjoittamaan jutusta totuudenmukaisesti. Miettisen mukaan poliisi uskaltaa antaa kokonaiskuvan hahmottamiseksi tarvittavaa tietoa, kun hän voi luottaa, että sovittuja asioita ei kirjoiteta vielä eteenpäin. Näin voidaan toimia esimerkiksi sen vuoksi, ettei käynnissä oleva esitutkinta häiriinny, tai jos esimerkiksi uhrin omaiset halutaan tavoittaa ennen tiedottamista.

Tämän luottamuksen rikkominen johtaa helposti myös lähteen menettämiseen. Vastaava käsitys on myös Johanna Mattisella (2015, 62), jonka pro gradu -tutkielman mukaan lähteen luottamuksen pettäminen johtaa monesti lähteen menettämiseen. Esimerkki tällaisesta luottamuksen rikkomisesta on taustatiedoiksi tarkoitettujen tietojen käyttö jutussa. Lähteen kanssa on voitu esimerkiksi sopia etukäteen missä tilanteessa tiedot saa julkaista. (Mattinen 2015, 81)

Lehtisen mukaan toimittajan on osattava pitää malttinsa siinä, milloin juttu on laitettava julki. Joskus joku toinen toimittaja sitten saakin tämän ”panttaamisen” vuoksi uutisvoiton. Se on Lehtisen mukaan hyväksyttävä: kaikkea ei voi saada.

Ongelmalliseksi tilanne voi esimerkiksi tulla, jos taustatietojen vuoksi on luvattu, ettei jutusta vielä kirjoiteta, mutta vastaavien tietojen tultua muualta juttu onkin tehty. Joskus tärkeät tiedot on myös julkaistava lähdesuhteiden uhallakin (Mattinen 2015, 62).

Mattisen pro gradu -tutkielmassa tulivat ilmi mahdollisina ongelmina liian läheiset suhteet lähteeseen, näiden mahdolliset yritykset vaikuttaa juttuun tai johonkin muuhun jutun välityksellä (Mattinen 2015, 82).

Lähdesuoja

Viranomaiset ja muutkin kansalaiset voivat myös olla halukkaita vinkkaamaan toimittajalle tietoja, joita eivät saisi kertoa. Poliisi tai oikeudessa työskentelevä henkilö voi paljastaa tietoja poikkeuksellisesta rikostutkinnasta tai viranomaisten epäselvästä toiminnasta. Toisaalta kansalainen voi kertoa kohtaamastaan viranomaisten laittomasta menettelystä tai rikoksesta. Toisinaan haastateltavana voi olla jopa tekemisistään kertova rikollinen. Kaikilla heistä voi olla intressi, ettei heidän henkilöllisyytensä paljastu jutusta.

Haastateltavan lähdesuoja takaa, että arkaluontoisista aiheista voi kirjoittaa ilman pelkoa haastateltavan joutumisesta ongelmiin. Journalistin ohjeiden mukaan toimittajalla on oikeus pitää luottamuksellisesti lähdetietoja antaneen henkilöllisyys salassa. Ohjeissa kuitenkin todetaan, että yleisölle on kerrottava kuinka lähteen luotettavuus on varmistettu, jos tämän kertomien tietojen julkaisu synnyttää erittäin kielteistä julkisuutta (jsn.fi 2011 - Journalistin ohjeet).

Toimittajan oikeus lähdesuojan takaamiseen löytyy myös laista (Oikeudenkäymiskaari 4/1734 17 luku 20 §). Toimittaja voidaan velvoittaa

murtamaan lähdesuoja eli kertomaan mahdollisesti arkaluontoistenkin tietojen paljastaja vain siinä vaiheessa, jos tieto koskee sellaista rikosta, josta voi seurata vähintään kuuden vuoden vankeusrangaistus tai jos asia koskee rangaistavaksi säädettyä salassapitovelvollisuuden rikkomista (Oikeudenkäymiskaari 4/1734 17 luku 20 § 2 mom (732/2015)). Esitutkinnassa on todistettava, jos maksimirangaistus rikoksesta on yli kuusi vuotta (Esitutkintalaki 805/2011 7 luku 8 § 2 mom (726/2015)).

Sisäpiirilähteelle tietojen vuotaminen voi lähdesuojasta huolimatta olla riski, koska vuotajan henkilöllisyys voi selvitä muillakin tavoin kuin toimittajan kertomana (Mattinen 2015, 81). Tämä voi johtaa esimerkiksi irtisanomiseen tai syytöseen virkavelvollisuuden rikkomisesta. Tämän vuoksi on tärkeää pohtia, mitä tietoja lähteestä voidaan jutussa antaa.

On esitetty, että jossain tapauksissa toimittajaa voidaan epäillä vuototilanteessa esimerkiksi yllytyksestä tai avunannosta salassapitovelvollisuuden rikkomiseen. (KKO 2009:3; Sipilä, 2016)

Voiko lähteeseen luottaa?

Miettinen toteaa, että luottamuksesta huolimatta lähteitä kohtaan täytyy olla kriittinen virallisessakin tiedotuksessa. Joissain aiheissa poliisi saattaa olla ainoa lähde ennen esitutkimateriaalin julkituloa. Silloin poliisin sanomisia ei voi tarkistaa juuri mistään ja pohdittavaksi tulevatkin hänen mukaansa poliisin intressit. Miettinen painottaa, että jokaisella haastateltavalla on aina motiivi olla median kanssa tekemisissä, ja ne on hyvä tiedostaa.

Poliisin viestintäohjeiden mukaan perussääntönä on, ettei kaikkea ei tarvitse kertoa, mutta valehdella ei saa. Toisaalta ”äärimmäisen harvinaisissa tapauksissa” voidaan ihmishenkien suojelemiseksi antaa vääriä tai harhaanjohtavia keinoja. Tilanteen jälkeen on jatkettava totuudenmukaista tiedotusta. (Poliisin sisäisen ja ulkoisen viestinnän käsikirja 2011, 27)

Myös Susanna Reinboth nosti esille lähteen motiivien pohdinnan. Lähteen tullessa juttelemaan tai vuotamaan salassapidettävää tietoa, on toimittajan pohdittava, miksi lähde kertoo asiasta ja miksi juuri hänelle. Tämän motiivilla ei kuitenkaan välttämättä ole tietojen julkaisun kannalta väliä, jos tieto on oikeaa ja yhteiskunnallisesti merkittävää. Reinbothin mukaan likaisillakaan motiveilla ei sinänsä ole väliä, sillä esimerkiksi poliisin Epri- eli epäiltyjen rekisteriä koskeva keskustelu oli hänen mukaansa tarpeellinen, vaikka tiedon vuotamisen motiivit saattoivatkin olla oman edun tavoittelussa.

Aihe nousi pinnalle niin sanotun Aarnion virka- ja huumorikosepäilyjen yhteydessä. Helsingin huumepoliisin entisen päällikön Jari Aarnion uskottiin antaneen juttuvinkkejä itselleen läheisille toimittajille. Vinkatut jutut olisivat parantaneet Aarnion julkisuuskuvaa ja vastaavasti heikentäneet syyttäjien väitteitä sekä KRP:n mainetta. Journalistilehdessä julkaistussa artikkelissa Julkisen sanan neuvoston silloinen puheenjohtaja Risto Uimonen

totesikin, että yksittäisten toimittajien tulisi käydä toimintansa läpi kriittisesti ja miettiä, olivatko suhteet Helsingin huumepoliisin entiseen päällikköön niin likeiset, että tämä pystyi huijaamaan toimittajia ja jopa näiden edustamia medioita. (Sallinen 2015). Aarnio tuomittiin vuonna 2016 Helsingin käräjäoikeudessa niin sanotuista Epri-vuotoihin liittyen virkasalaisuuden rikkomisesta ja yllytyksistä virkavelvollisuuden sekä virkasalaisuuden rikkomisiin (Kaarenoja, 2016).

Vaikka henkilölähteet ovat Reinbothinkin mukaan tärkeitä, ei niiden varaan hänen mukaansa saa jäädä. Reinbothin mukaan toimittajan onkin henkilölähteitä käyttäessään pohdittava näiden vahvuuksia ja heikkouksia, motiivit mukaan lukien. Luonnollisesti lähteen on oltava asemassa, jossa hänen on mahdollista tietää mistä puhuu, jotta tätä voitaisiin lähtökohtaisestikin pitää luotettavana. Toisaalta lähteitä on käytettävä monipuolisesti, eivätkä ne kaikki voi edustaa samaa tahoa.

Henkilölähteissä on Reinbothin mukaan useita tunnettuja ongelmia. Ihmiset voivat muistaa väärin tai väärittää tapahtumia niin tiedostamatta kuin tahallaankin. Reinboth nostaa itse kysymykseksi nimettömien lähteiden käytön, josta hänen mukaansa tulisi keskustella alan sisällä enemmänkin. Esimerkiksi hän nostaa Jari Aarnion tapauksen, jonka yhteydessä paljastui rikoksesta epäiltyä poliisijohtajaa käytetyn nimettömänä lähteenä. Hän perääkin, että toimituksen johdon on oltava tietoisia siitä, minkälaisista lähteistä on kyse anonyymejä lähteitä käytettäessä. Kiinnostavaa tässä yhteydessä on, että Mattisen (2015, 43) pro gradu -tutkielman mukaan lähteiden henkilöllisyyttä ei usein paljasteta edes työkaverille tai omalle esimiehelle. Esimerkiksi tiimissä työtä tehdessä tämä aiheuttaa riskin siitä, että toimittajien nimettömät lähteet eivät tosiasiaa ole riippumattomia toisistaan, tai voivat olla jopa sama henkilö.

Miten verkostoidutaan?

Opinnäytetyötä varten haastatellulle Vera Miettiselle oli selkeä tavoite verkostoitua heti uransa alussa, koska hän monen muun haastateltavan tapaan piti sitä keskeisenä apuvälineenä rikostoimittajan uralla. Hänen mukaansa verkostoituminen vie aikaa. Samaa mieltä on myös Sipilä: hänen mukaansa perustason lähdesuhteiden luominen vie vuoden tai kaksi. Hänen mukaansa ei kannatakaan odottaa liikoja ja uskoa niiden syntyvän itsestään noin vain. Toisaalta Miettinen taas toteaa, että vasta noin viiden vuoden rikostoimittajuuden jälkeen hänestä tuntuu, ettei jokaiseen tapahtumaan tarvitse verkostoitumisen takia osallistua.

Lähdeverkoston ylläpito ja kerryttäminen on tärkeää myös siitä näkökulmasta, että aina aika-ajoin joku lähde menetetään: Tämä voi siirtyä esimerkiksi toisiin tehtäviin, joissa hän ei voi toimia samanalaisena lähteenä kuin aiemmin.

Myös Lehtinen korostaa alusta lähtien luomaan järjestelmällisesti lähdeverkostoa. Hänen mukaansa siinä on keskeistä tuoda itseään "tykö" viranomaiskoneistoon päin, olemalla yhteydessä, tapaamalla ja soittelemalla silloinkin, kun ei välttämättä odottaisi uutista. Esimerkiksi puhelukierrosten avulla pysyy kartalla siitä, mitä kentällä tapahtuu.

Paras tapa verkostojen kerryttämiseen on Miettisen mukaan osallistua erilaisiin seminaareihin, koulutuksiin ja muihin tapahtumiin, joissa samalla löytää myös uusia juttuideoita. Mattisen pro gradu -tutkielman mukaan lähdesuhteet syntyvät usein työn ohessa sekä sidosryhmätapaamisissa. Mattisen mukaan erikoistumisen väheneminen sekä työn ja viranomaisten asenteiden muutos on

voinut vaikeuttaa lähteiden saantia (Miettinen 2015, 74). Eroja on myös siinä, onko suhteiden vuoksi lähdeverkostoitumaan vapaa-ajalla vai onko lähteiden hankinta onnistunut työajan puitteissa tai työnantajan tukemana (Miettinen 2015, 64).

Miettisen vinkkinä on aloittaa liittymällä alan yhdistyksiin ja liittoihin, kuten Journalistiliittoon ja Oikeustoimittajat ry:hyn. Niiden kautta järjestetään muun muassa erilaisia koulutuksia ja sidosryhmätapaamisia.

Toinen tärkeä tapa saada tietoa tapahtumista ovat postituslistat. Poliisin, tullin, oikeusministeriön, asianajajaliiton, eri tutkimuslaitosten sekä sosiaali- ja terveysalan postituslistojen kautta saa kutsuja tapahtumiin ja koulutustilaisuuksiin. Listoja voi tilata ottamalla yhteyttä tahon viestintäosastoon, minkä yhteydessä voi Miettisen mukaan yrittää jäädä viestinnälle mieleen. Miettinen ehdottaa, että taholle voi kertoa erikoistuvansa näihin aiheisiin ja kysyä, voiko mahdollisten kysymysten tiimoilta olla yhteydessä.

Vielä opiskelevien osalta Miettinen uskoo koulun tarjoavan myös hyvän ”tekosyn” olla yhteydessä viranomaisiin tai osallistua tapahtumiin.

Sipilä taas ehdottaa, että aloittelevana rikostoimittajan voi pyytää kokeneemmalta kollegalta apua. Tämä voi esimerkiksi esitellä tuoreen rikostoimittajan jonkin tapaamisen yhteydessä. Jos on aikaa, Sipilä esimerkiksi ehdottaa käymistä oikeustalon kahvilassa. Kun naama tulee tutuksi, tulevat syyttäjät ja muut henkilöt mielellään juttelemaan.

Rikostoimittajan tiedot ja taidot

Asenne ja ominaisuudet

Haastatteluissa nousi erilaisten taitojen lisäksi joukko erilaisia ominaisuuksia tai jopa luonteenpiirteitä, jotka ovat hyödyksi rikostoimittajan uralla. Sekä Jarkko Sipilä että Pekka Lehtinen MTV Uutisilta nostivat haastattelussa tärkeiksi toimittajan perusominaisuudet, kuten uteliaisuuden ja sinnikkyyden. Lehtinen katsoo, että erityisesti rikosjournalismissa sinnikkyyttä vaaditaan, jotta ei pysähtyisi ensimmäiseen kohdattuun esteeseen tai vastoinkäymiseen esimerkiksi viranomaisilta tietoja hankittaessa.

Sipilän mukaan koskaan ei voi tietää, kuka puhuu ja kuka ei. Siksi aina tulee soittaa ja kysyä sen sijaan, että ajattelisi kysymisen turhaksi. Rohkeutta tulee olla, eikä pelätä esimerkiksi rattijuopumuksesta epäillylle ministerille soittoa.

Sipilä myös muistuttaa, että mitä enemmän intoa aiheeseen, sen parempi on myös rikostoimittajana.

Myös muut haastatellut nostivat keskiöön journalistin perustaitoja ja ominaisuuksia, korostaen erityisesti tutkivia taitoja. Esimerkiksi Miettinen toi esille, että rikostoimittaja yhdistelee tavallisen toimittajan ja tutkivan journalistin kykyjä, kuten ajattelukykyä ja taitoa yhdistellä asioita. Tietoa joutuu toisinaan kaivamaan ja yhdistelemään hyvin erilaisista lähteistä.

Miettinen nosti esille myös verkostoitumiskyvyn. Toimittajan pitää löytää oikeat verkostot, mutta myös kohdella heitä tasapuolisesti. Faktantarkistus on tehtävä, oli puhujana sitten poliisi tai rikollinen.

Alalle erityisenä piirteenä nostettiin kuitenkin vaatimusta "tietynlaiseen luonteeseen", kuten esimerkiksi Miettinen luonteenlaatua kuvaili. Monet käsitellyt aiheet ovat raskaita, ja toimittajan pitääkin pystyä käsittelemään niitä henkisen hyvinvointinsa vuoksi, eikä jättää niitä vellomaan. Samansuuntaisesti luonnetta kuvaili Sipilä.

"Jotkut pitää tätä liian kovana, liian raakana. Ei nämä mitään hauskoja aiheita oo. Sopivassa määrin kovuutta tai kynnisyyttä. Ei saa pelätä näitä asioita."

Miettinen kuitenkin korosti, ettei rikostoimittajaksi haluavan pidä hylätä unelmaansa, jos ei tunnista itseään kuvauksesta. Hänestä rikostoimittajan kyky käsitellä vaikeita asioita ammattimaisesti kasvaa elämäkokemuksen ja työn tekemisen kautta.

"Ei tähän pysty opettelemaan koulussa, sitä opitaan töitä tekemällä ja omilla elämäkokemuksilla, joista ammentaa."

Sipilä nostaa nuoret rikostoimittajan eduksi toimituksessa sen, että tällä on valmius ja kyky lähteä yllättävillekin keikoille hankalaankin aikaan, jos jossakin tapahtuu iso rikos. Lähtiessä pitää hänen mukaansa olla myös "järki päässä" aina siitä lähtien, että jos tiedossa on tuntien seisoskelu pakkasessa, tulee myös pukeutua sen mukaan.

Reinboth toteaa lopuksi, että kuten kaikessa journalismissa, myös rikostoimittajan tulee olla armollinen itselleen: jokainen tekee virheitä.

Rikostoimittajan taidot

Rikostoimittajalla on muiden journalismin erityisalojen ammattilaisten tapaan omat erityiset taitonsa, joita hyödyntämällä hän menestyy työssään. Mietinen nostaa esille, että taustatiedon kerääminen kirjoitettavasta aiheesta on tärkeää, kuten muidenkin alojen erikoistoimittajille.

Erityisen vahvasti haastatteluissa nousi kuitenkin esille sellaisten tietojen kuin rikos- ja prosessioikeuden tuntemus. Reinboth kertoo uransa alussa opiskelleensa kesäyliopistossa näiden alojen perusteet, jotka antoivat hänen mukaansa asiaan napakan osaamisen. Hänen mukaansa erityisesti yleistoimittajilla on puutteita oikeuden prosessien tuntemuksessa.

Koko rikos- ja oikeusprosessin tunteminen antaa ymmärryksen siitä, mitä missäkin vaiheessa tapahtuu. Sipilä ja Lehtinen kuvailivat, että prosessin tuntija tietää ”oikeusprosessin saumakohtat”, eli paikat, joissa uutta tietoa esimerkiksi tulee julkiseksi tai jossa asiaa kommentoiva henkilö vaihtuu esimerkiksi tutkinnanjohtajasta syyttäjäksi. Tämän osaamisen avulla tietoja osataan hakea oikeasta paikasta oikeaan aikaan.

Nämä perustiedot antavat rikostoimittajalle hyvän pohjan erityisesti tiedonhankintaan, mutta myös asioiden oikeanlaiseen uutisoitiin. Sipilän näkemys oli, että prosessin hallinnan oppii työn aikana. Hän toteaa että myös viranomaisorganisaatioiden ymmärtäminen on olennaista: kuka on kenenkin pomo ja jos joku vaikenee, kuka voisi tämän sijasta puhua.

Reinboth nosti tärkeäksi tutustuttavaksi laiksi sananvapauslain. Sananvapausjuridiikan tuntemus on tarpeeseen, sillä rikos- ja oikeustoimittajat kirjoittavat jatkuvasti aiheista, joissa on olemassa riski sellaiseen uutisointiin, jossa tulee syyllystyneeksi joko kunnianloukkaukseen tai yksityiselämää loukkaavaan tiedon levittämiseen.

Samoilla linjoilla on Sipilä. Hänen mukaansa toimittajan tulee nopeasti omaksua säädökset siitä, missä saa esimerkiksi kuvata, mitä voi kirjoittaa ja miten muuten saa toimia.

Hyvä peruspaketti yksityisyydensuojan ja sananvapauden rajanvedosta laissa löytyy Ylen Toimittajan rikoslaki -sivustolta (toimittajanrikoslaki.

fi) sekä STT:n tyylikirjasta (stt.fi 2017 – tyylikirja). Aihetta koskevat rikosnimikkeet on lueteltu rikoslain 24 luvussa Yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamisesta. Hyvän yleiskatsauksen näiden rikosnimikkeiden suhteesta rikosjournalismiin antaa Mervi Pihlin opinnäytetyö Yksityisyyden suojan rajat rikosjournalismissa vuodelta 2016. Sipilä toteaa, että peruseriaatteena on, että ”toimittajan työ on tiedonvälitystä, ei tiedon pimitystä”.

Samankaltaisista syistä Reinboth suositteli myös Julkisen sanan neuvoston Journalistin ohjeisiin perehtymistä silmäilyä tarkemmin. Hän kannustaakin esimerkiksi perehtymään esimerkiksi JSN:n päätöksiin, joissa ohjeita sovelletaan käytäntöön.

Sipilä nostaa kuitenkin, että ongelmatilanteissa tärkein ohje on, ”että tyhmä ei ole se joka kysyy, vaan tyhmä on se, joka ei kysy”. Epävarmassa tilanteessa kannattaa aina konsultoida kollegaa, sillä useimmat ongelmapaikat ja niiden ratkaisut on jo aiemmin mietitty. Aiemman tutkimuksen mukaan tämä onkin yleinen tapa toimituksissa ratkaista ongelmallisia tilanteita (Leino 2005, 78).

Kaikki haastateltavat nostivat esille myös rikostoimittajan tarvetta tuntea julkisuuslaki. Laki määrittelee viranomaisten toiminnan julkisuutta erityisesti siitä näkökulmasta, että viranomaisten asiakirjat ovat julkisia, jos niitä ei laissa listatuista syistä ole salaisiksi luokiteltu. Julkisuuslain hallitseva toimittaja osaa tulkita pykäläiä, tietää mitkä tiedot ovat julkisia, sekä miten toimia, jos viranomaisen ei luovuta tietoja, jotka toimittajan näkemyksen mukaan olisivat julkisia. Toimittaja tällöin tietää oikeutensa ja osaa tarvittaessa vaatia niitä.

Rikostoimittajalle tärkeä apu onkin Suomen laki, jota lukemalla selviää suurin osa yllä käydyistä tiedoista. Kyky lukea lakia helpottaa muutenkin monesti töiden tekemistä, onhan laki ja sen soveltaminen käytännössä jatkuvasti rikostoimittajan aiheena. Suomen lakiin voi tutustua esimerkiksi verkkolakikirja Finlexissä. Sipilän mukaan lain ulkoaopettelu ei ole tarpeen, mutta sen logiikan ymmärtäminen on tärkeää. Ymmärrys laista tulee hänen mukaansa vähitellen, mutta esimerkiksi murhajuttua seuraamaan mennessä on hyvä tietää, mitkä seikat lain mukaan tekevät henkirikoksesta juuri murhan.

Termistö

Kuten kaikilla journalismin erityisalueilla, on rikosjournalismissa oma termistönsä, jonka oppiminen on tärkeää, sillä erot maallikolle samankaltaisilta vaikuttavien termien kesken ovat suuria.

Esimerkiksi epäillyn, syytetyn ja tuomitun ero on tärkeä, kuten myös kiinnioton, pidätyksen ja vangitsemisen. Myös tittelit ovat erilaisia: syyttäjä syyttää vastaajaa, eli syytettyä rikoksesta. Puolustus puolustaa vastaajaa, ja puolustuksena toimiva oikeusavustaja voi olla asianajaja tai muu lakimies. Asianomistaja on henkilö, johon teko kohdistuu. Vankeus voi olla ehdollista tai ehdotonta, joista jälkimmäinen tarkoittaa joutumista vankilaan.

Myöskään rikosnimikkeissä ei ole sama, mistä puhutaan. Näpistys on lievempi anastusrikos kuin varkaus ja ryöstössä omaisuuden viemiseksi on käytettävä väkivaltaa tai sen uhkaa. Kuolemantuottamuksessa kuolema aiheutetaan huolimattomuudella, kun taas surma, tappo ja murha ovat tahallisia henkirikoksia tahallisuuden ja suoritustavan perusteella lievimmästä vakavimpaan järjestettynä. Murhasta puhuttaessa puhutaan eri luokan julmuudesta tai suunnitelmallisuudesta kuin tapossa.

Esimerkiksi rikosnimikkeiden kuvaukset voi lukea rikoslaista, ja aiheesta on tehty myös eräitä suppeita sanastoja, kuten Rikosuhripäivystyksen sanasto. Sipilä toteaa, että esimerkiksi uran alkuvaiheessa jutun voi lukea haastateltavalle ääneen, jolloin esimerkiksi termistöön liittyvät ”tyhvät mokat” vältetään.

Oma haasteensa on, että nimikkeiden ymmärtämisen lisäksi on toimittajan luonnollisesti pidettävä huolta siitä, että myös lukija ymmärtää ne.

Asiakirjojen luku

Miettisen mukaan rikostoimittajalle tärkeä taito on kyky lukea tehokkaasti paksuja asiakirjoja ja löytää niistä nopeasti oikeat asiat. Varsinkin päivittäisiä uutisia tehdessä on tärkeä löytää oleelliset asiat ja yhdistää ne toisiinsa nopeasti.

Asiakirjojen luvun oppii työtä tehdessä ja siinä auttaa paljon asiakirjojen rakenteen sisäistäminen. Esimerkiksi tuomion lopusta löytyvästä tuomiolauselmasta selviää heti, onko jotkin syytteet hylätty ja millainen tuomio annettiin.

Erikoistuminen

Kehittyminen rikostoimittajana ei pysähdy tähän, sillä erikoistua voi tarkemmin esimerkiksi johonkin rikollisuuden alalajiin. Tärkeä seikka erikoistumisalueessa on luonnollisesti se, että ala kiinnostaa myös itse: silloin siitä myös itse haluaa tietää mahdollisimman paljon.

Miettinen nostaa esille, että aiemmin kerättyä osaamista kannattaa ehdottomasti hyödyntää, oli se sitten sosiaali- ja terveysalalta tai vaikka taloudesta. Hän kehottaa myös pohtimaan sitä, mihin oma pää kestäää. On omista luonteenpiirteistä kiinni, kestääkö pää erikoistumista lapsiin kohdistuneisiin rikoksiin tai seksuaalirikoksiin.

Reinbothin mukaan erikoistua voi lähes mihin vain, aina urheilu juridiikan kaltaisiin detaljeihin asti. Kaikkien aiheiden asiantuntija ei hänen mukaansa kuitenkaan voi olla.

Miettinen muistuttaa, että on aina pysyttävä kiinnostuneena uudesta, eikä antaa ylpeyden ja luulon kaiken tietämisestä estämästä oppimista ja uudelleen kiinnostumista. Jatkuva kouluttautuminen ja uuden oppiminen alalla kannattaa, sillä koskaan ei ole valmis. Jos ei muuta, niin koulutuksissa pääsee hänen mukaansa aina myös verkostoitumaan.

Toisaalta Sipilä nosti esille sen, että asioiden selittäminen ymmärrettävästi voi jopa vaikeutua, jos aiheessa on liian hyvin sisällä. Syvä tietämys voi vaikeuttaa aiheen yleistämistä kansalaisille. Sipilä esimerkiksi totesi, ettei juristeista tule hyviä rikostoimittajia, koska nämä ajattelevat liian "juristimaisesti".

Tulevaisuuden taidot

Tulevaisuudessa rikosjournalistien haastatellut arvioivat hyötyvän joistakin uusista taidoista, vaikka puheenvuoroissa kävi ilmi perusasioiden pysyvän samana.

Maailman muuttuessa erikoistumisen alueet muuttuvat. Haastateltavien keskuudessa pohdittiin esimerkiksi uutta osaamista ja ymmärrystä erilaisten verkossa tapahtuvan rikollisuuden uutisointiin, sillä erilainen kyberrikollisuus on jatkuvasti yleistymässä (Poliisin vuosikertomus 2016, 10).

Reinboth nosti esille toisena erityisempänä alueena immateriaalioikeuksiin, kuten tekijänoikeuksiin liittyvät kysymykset journalismin aiheena.

Eräs jo pidemmän aikaa parempaa ymmärrystä vaatinut ala oli haastateltavien mukaan talousrikollisuus. Sipilän mukaan tämän alueen osaajia ei juuri ole. Kun samalla talousjournalistit pitävät hänen mukaansa alan rikollisuutta marginaali-ilmiönä, jää monimutkaisiksiakin menevien talousjuttujen uutisointi liian vähäiselle huomiolle.

Talousrikokset ovat eräiden näkemysten mukaan haastavia käsiteltäviä nykyisessä mediakentässä. Ne voivat olla hyvinkin monimutkaisia ja vaatia esimerkiksi laajaa lainsäädännön sekä talouden tuntemusta. Samalla ajan puute ja jopa

vaikuttamisyritykset voivat tulla prosessin haasteiksi. (Mustikainen 2014, 73) Oma kysymyksensä on myös, miten talousrikollisuus saadaan näyttäytymään lukijoille kiinnostavana (77).

Sipilä katsoi, että monien teknisten taitojen merkitys on noussut myös rikosjournalismissa. Kyky tehdä videoita älypuhelimella, käyttää Exceliä, tehdä mahdollisesti grafiikoita, datan visualisointia tai selittää asiat muuten kuvallisessa muodossa ovat hänen mukaansa valttia työmarkkinoilla. Reinboth tunnistaa saman ilmiön. Hänen mukaansa tekninen puoli lisääntyy toimittajilla jatkuvasti, jopa liiallisuuksiin asti.

Lehtisen näkemys kuitenkin on, että huolimatta tekniikan muutoksesta ja uusista erikoisalueista, käydään uutiskilpailu edelleen itse uutisilla, sillä kuka hallitsee tiedonhankinnan. Hän korostaakin perinteisten tiedonhankintataitojen ja lähdeverkoston merkitystä.

”Uutisen perushankintataidot eivät katoa, vaikka miten tulevaisuus muuttuu, yhtään minnekään. — Se taistelu uutisista, se käydään edelleen ihan perinteisin tavoin. Se tieto on saatava jostain, yleensä se tulee ihmiseltä. Se ei mun mielestä muutu minnekään, edelleen se lähdeverkosto on olennainen osa sitä.”

Erilaisia rikos-journalismin tapoja

Haastattelujen mukaan erot rikostoimittajan työskentelyssä liittyvät erikoistumisen lisäksi siihen, mistä jutut ja tiedot hankkii. Toiset panostavat henkilölähteisiin ja niistä muodostuvaan verkostoon, toiset hyödyntävät enemmän asiakirjoja ja harrastavat esimerkiksi prosessiseurantaa, jossa toimitaan sen mukaan, missä vaiheessa joku tietty rikosasia oikeusprosessissa on.

Sipilä vertasi erilaisia rikosjournalismin lähtökohtia kalastukseen. Lähdeverkostolta skuuppien etsimistä ja kymmenien puheluiden soittokierroksia hän vertasi virvelöintiin. Se vaatii kokemusta ja tietoa siitä, missä kala syö.

Diaarilistojen tilaamista ja perkaamista juttujen toivossa hän vertasi taas siihen, kuinka järveen voi vetää muutaman verkon ja katiskan. Niillä on todennäköistä saada jotakin kalaa, vaikka ei ehkä järven suurinta haukea, komeinta skuuppia.

Kumpikin menetelmä vaatii aikansa ja niissä on omat etunsa. Parhaimmat kalastajat käyttävät Sipilän mukaan kumpaakin menetelmää, laittaen verkot veteen ja lähtien sitten heittelemään virveliä.

Rikostoimittaja yrittäjänä

Muista haastatelluista poiketen Miettinen ei työskentele päivittäisten uutisten parissa, vaan kirjoittaa juttujaan yrittäjänä pääasiassa aikakauslehtiin. Tämä mahdollistaa paremmin pitkät artikkelit, syväluotaavat haastattelut sekä tarkemman taustoittamisen. Vastaavasti hän ei juuri seuraa poliisitiedotteita tai päivittäin oikeudesta tulevia diaarilistoja epäillyistä, rikosnimikkeistä tai pakkokeinoista.

Miettinen kertoo yleensä etsivänsä yksittäisen rikoksen, jonka ympärille etsii taustatietoa ilmiöstä tai rikollisuuslajista. Lisäksi hän kirjoittaa henkilökuvia niin viranomaisista, rikollisista kuin uhreista ja läheisistä. Lisäksi joskus jutun aiheena voi olla yksittäinen puhuttava ajankohtaisempi rikos.

Miettinen kokee juuri erikoistumisensa mahdollistaneen hyvän toimeentulon yrittäjänä. Hän ei myy juttujaan niin sanotuilla skuupeilla, uutisvoitoilla, jotka ovat päivittäisuutisten piirissä kova valuuttaa. Hänen mukaansa skuupit tulevat, jos tulevat, vasta jutun teon yhteydessä. Hän kertoo uransa alussa pitäneensä skuuppeja ehkä liian suuressa arvossa, ja turhautuneensa niiden puutteessa.

Etiikka

Rikosjournalismia ohjaavat Suomen lakien lisäksi erityisesti Julkisen sanan neuvoston Journalistin ohjeet, jotka tarjoavat eettiset ohjenuorat kaiken journalismin tekemiseen (jns.fi 2017). Vaikka ohjeiden ja niiden käytännön soveltamisen tunteminen kokonaisuudessa on tärkeää, erityisesti rikosjournalismiin liittyvät kiinteästi esimerkiksi seuraavat ohjeet:

28. Sairaus- ja kuolemantapauksista sekä onnettomuuksien ja rikosten uhreista tietoja hankittaessa ja uutisoitaessa on aina noudatettava hienotunteisuutta.

30. Julkistakin aineistoa julkaistaessa pitää ottaa huomioon yksityiselämän suoja. Kaikki julkinen ei välttämättä ole julkaistavissa. Erityistä varovaisuutta on noudatettava, kun käsitellään alaikäisiä koskevia asioita.

31. Rikoksesta tuomitun nimen, kuvan tai muita tunnistetietoja voi julkaista, ellei se tuomitun asemaan tai tekoon nähden ole selvästi kohtuutonta. Alaikäisen tai syyntakeettomana tuomitun henkilöllisyyden paljastamisessa on oltava erityisen pidättyväinen.

32. Tunnistamiseen johtavien tietojen käytössä on syytä olla varovainen, kun kyse on vasta rikosepäilystä tai syytteestä.

33. Tietoja rikoksentekijästä, syytetystä tai epäilystä ei yleensä pidä julkaista, jos ne paljastavat erityisen arkaluonteisen rikoksen uhrin.

34. Arkaluonteisen rikoksen uhrin henkilöllisyys on suojattava, ellei sillä ole poikkeuksellista yhteiskunnallista merkitystä.

35. Jos tutkintapyyntöä, syytteestä tai tuomiosta on julkaistu uutinen, asiaa on mahdollisuuksien mukaan seurattava loppuun saakka. Oikeudenkäynnin aikana ei pidä asiattomasti pyrkiä vaikuttamaan tuomioistuimen ratkaisuihin eikä ottaa ennakolta kantaa syyllisyyteen.

(jns.fi 2017)

Mitä saa julkaista?

JSN:n ohjeiden lisäksi eri mediataloilla on omat norminsa, jotka pohjaavat näihin sääntöihin. Esimerkiksi tuomitun nimen tai muiden tunnistamiseen johtavien tietojen julkaisemisessa eri mediataloissa on erilaiset käytännöt. Esimerkiksi STT:llä on tyylikirjassaan kattavahkot ohjeet nimen käytöstä ja julkaisemisesta sekä niiden perusteista. (stt.fi 2017 – Tyylikirja – Nimiohje)

Nimen julkaiseminen on puhuttanut Suomessa rikosjournalismin alusta lähtien, sillä jopa J.V. Snellman paheksui muuhun kuin henkilön kiinniottoon tähtäävää nimen julkaisua rikosuutisissa tuloksiltaan haitallisena. (Viljakainen 2014, 7) Yleensä keskeisiä seikkoja henkilön tunnistamiseen johtavien tietojen kertomisesta ovat esimerkiksi rikoksen vakavuus (minkä mittarina monesti on esimerkiksi saadun rangaistuksen suuruus, esimerkiksi vankeusvuosien määrä) sekä henkilön asema. (Leino 2005, 68) Toisaalta kokonaisuuden arviointi on Journalistin ohjeidenkin perusteella tärkeää, esimerkiksi onko teko tehty syyntakeettomana tai onko tekijä esimerkiksi alaikäinen.

Julkisen sanan neuvosto on toistuvasti muistuttanut, että nimen julkaisua on harkittava tapauskohtaisesti, eikä tuomitun nimeä voi

julkaista pelkän rangaistuksen ankaruuden perusteella. Kaikki julkinen tieto ei ole julkaistavaa. Periaatelausumassaan nimensuojan arvioimiseksi on luotu karkea asteikko, jossa nimen julkaisemista arvioidaan teon merkittävyyden, tekijän aseman sekä rikosprosessin vaiheen perusteella. Esimerkiksi merkittävässä yhteiskunnallisessa asemassa olevan, yhteiskunnallisesti paljon seurauksia aiheuttaneesta rikoksesta tuomitun nimen julkaisemiselle on matalin kynnyks. (jsn.fi 1981 – periaatelausumat) JSN:n periaatelausumaa ja journalistin ohjeita on kritisoitu nimenjulkaisuasiassa ristiriitaisiksi ja tuottavan myös ristiriitaisia päätöksiä (Viljakainen 2014, 43). Yksityisyyden suojan toteutumista tulee pohtia esimerkiksi silloin, kun juttu käsittelee henkilön terveydentilaa, raha-asioita tai muita yksityiselämän piiriä koskevia asioita.

Vastaavaa pohdintaa harjoitetaan myös sen suhteen, miten raakoja tai muuten yksityiskohtaisia tietoja teosta pitää julkaista. Joskus epämiellyttävien yksityiskohtien, kuten seksuaalirikoksen tekotavan kertominen voi olla tarpeellista, jotta lukijat saisivat riittävän hyvän käsityksen tuomion perusteista. (Viljakainen 2014, 38). Julkaistavia sisältöjä on siis harkittava, mutta pidettävä huolta, ettei uutisointi anna tapauksesta väärää kuvaa.

"Syytön kunnes toisin todistetaan" Mediakäräjät

On myös esitetty pohdintoja, pitäisikö rikos- ja oikeustoimittajien tunnistaa laajemmin myös muita eettisiä kysymyksiä kuin mitä saa julkaista (Leino 2005, 93). Miten esimerkiksi taataan rikosjournalismin tasapuolisuus, kun uutisointi tukeutuu vahvasti syyttäjän ja poliisin kertomuksiin?

Rikostoimittajan on muistettava, että rikoksesta epäilty tai syytetty on kuitenkin aina syytön siihen asti, kunnes tuomioistuin katsoo hänet syylliseksi. "Syytön kunnes toisin todistetaan", toteaa tuttu lentävä lausekin, ja sen ohjaamana toimittaja ei ota epäillyn syyllisyyteen kantaa ennen oikeusprosessin päättymistä. Tämä toteutuu helposti uutistekstissä, kun käytetään termejä "rikoksesta epäilty" tai "syytetty", mutta riittäkö se? Rikosta, uhria tai epäiltyä koskevia yksityiskohtia julkaistessakin on pohdittava, ettei sorru mediakäräjoimiseen, jossa syyllinen päätetään jo ennalta. (Viljakainen 2014, 39) Pahimmillaan tällainen toiminta voi poikia jopa syytteen, erityisesti jos henkilöt paljastuvat syyttömiksi (KKO 2013:100). Sipilä kuitenkin toteaa tässä yhteydessä, että joskus laki ja moraali eivät välttämättä kohtaa. Media voi (ja vallan vahtikoirana sen pitää) arvostella viranomaisten ratkaisuja, ja nostaa esille tekoja, vaikka ne eivät olisi laittomia.

Piia Leinon pro gradu -tutkielmassa on nostettu jopa ongelmallisena, että toimittajat käsittelevät epäiltyjä uutisoinnissaan usein niin kovaa kuin laki ja säännöt sallivat, kun taas uhria taas käsitellään hienovaraisesti ja sympatialla. Toisaalta kaikkia uhria koskevia päätöksiä, kuten kuvan julkaisua, ei välttämättä pohdita tarkkaan. (Leino, 2005, 87-88) Smolej taas toteaa, että median keskittyminen erityisesti uhuriin voi jossain tapauksissa vääristää yleisön käsityksiä rikollisuudesta (Smolej 2011, 59).

Eräs esille noussut kysymys on, miten estää esimerkiksi yksittäisten rikosjuttujen paisumisen lumipallon lailla. Näin on riskinä käydä, kun mediat alat alkavat kilpaa selvittämään esimerkiksi yleisöä kiinnostavaa katoamistapausta, julkaisten innokkaasti kaikki ilmi tulevat yksityiskohdat. (Leino 2005, 83)

Hieman vastaavaa pohti opinnäytetyötä varten tehdyssä haastattelussa Reinboth, joka haastattelussaan muistutti toimittajia myös kriittisyydestä itsensä suhteen. Suurenkin skuupin löytyessä on hänen mukaansa hyvä saada kollega paholaisen asianajajaksi tarkistamaan faktojen lisäksi se, että tapauksen mittasuhteet pysyvät oikeina.

Oma pohdintansa on se, voiko rikosjournalismista olla haittaa. Leena Mäkipään tutkimuksessa vuodelta 2004 tuodaan esille, että rikosuutisointi voi elämään sisältöä tuovan viihteearvon lisäksi aiheuttaa kielteisiä vaikutuksia. Näitä häiriöfunktionaaliseksi seurauksiksi kutsuttuja vaikutuksia voivat olla esimerkiksi yleisön maun aleneminen, yksilöiden passivoituminen ja todellisuuspako. (Mäkipää 2004, 22 teoksessa Hietanen 2015, 7)

Jo vuonna 1966 Hemánus esitti erinäisiä rikosjournalismin riskejä, joita olivat muun muassa rikoksiin yllyttäminen, rikollisille hyödyllisen tiedon antaminen, epätarkoituksenmukaisten kriminaalipoliittisten toimenpiteiden vaatiminen sekä rikollisuuden taustojen häivyttäminen. (Hemánus 1966 teoksessa Leino 2005, 16) Vastaavia huoli voisi nykyään olla etnisten ryhmien leimaantuminen rikollisiksi. Smolej'n mukaan rikosuutisointi on lisääntynyt merkittävästi 1990-luvun kuluessa ja tämän mukaan rikosuutisten kulutus on yhteydessä huoleen väkivallan uhriksi joutumiseen sekä välttämiskäyttäytymiseen, jopa rikolliseen käyttäytymiseen. Lukuisat tekijät voivat kuitenkin vaikuttaa kummankin ilmiön kasvuun, eikä Smolej laittaisi pelon kasvua rikosjournalismin piikkiin. (Smolej 2011, 59).

Vaikuttaako poliisi uutisointiin?

Rikosjournalismilla on merkitystä viranomaiselle, sillä media voi esimerkiksi auttaa poliisitutkintaa julkaisemalla etsintäkuulutetun tai kadonneen henkilön kuvan tai tuntomerkit. Toisaalta virheellinen tai liian varhainen tietojen julkaisu voi vaikeuttaa viranomaisen toimintaa. Julkisuus vaikuttaa myös suoraan tai epäsuorasti tapauksen osapuolina olevien ihmisten elämään (Mäkipää 2004, 44, teoksessa Hietanen 2015, 8).

Uutistyön arki on kiireistä ja tutkimissa jutuissa varma faktojen tarkastus vie aikaa. Onkin mahdollista, että työtä vaativien juttujen sijaan juttuja kirjoitetaan poliisitiedotteista, joista jutut syntyvät helpommin. Tämä pitää kuitenkin sisällään riskin, että viranomaiset pääsevät välillisesti ohjailemaan mediatalojen uutisoinnin suuntaa. (Hietanen 2015, 26)

Kritiikkiä poliisin tiedotuspolitiikan vaikutuksille on esitetty ennenkin. Journalismikritiikin vuosikirjassa 2012 julkaistussa tekstissä Poliisi syöttää ja säännöstelee Reetta Nousiainen kritisoi tiedotuspolitiikan aiheuttavan juttujen yhdenmukaistumista ja ylimalkaistumista sekä voivan johtaa niiden tylsistymiseen ja jopa faktavirheisiin. Tiedote ei myöskään aina sisällä kaikkia journalistisesti merkittäviä tietoja, kuten epäillyn yhteiskunnallista asemaa. Aktiivisella julkisuuden hallinnalla poliisi voi Nousiaisen mukaan määritellä uutisoinnin ajankohdan ja jopa näkökulman. Poliisi voi hyödyntää tiedotusta myös omien tavoitteidensa, kuten määrärahojen kasvattamisen, ajamiseen. (Nousiainen 2012, 78.)

Poliisin viranomaistiedottamista uutistoimitusten näkökulmasta on aiemmin kritisoinut myös Katja Ruokamo vuonna 2010 julkaistussa pro gradu -tutkielmassaan epäselväksi, puutteelliseksi ja jossain tapauksissa eettisesti kyseenalaiseksi. Eräissä esimerkissä käy ilmi, että poliisi saattaa jättää tiedottamatta esimerkiksi itselleen negatiivisia seikkoja. (Ruokamo 2010, 105)

Uhrien kohtaaminen

Eräs julkisessakin keskustelussa eniten esille nousseita kohuja rikosjournalismin eettisyyden saralta olivat Jokelan kouluammuskelujen jälkeiset tiedonhankinnat sekä alaikäistenkin asianosaisten haastattelut. Toimittajien kerrottiin pyrkineen haastattelujen hankkimiseen eettisesti arveluttavin keinoin. Kritiikkiä esitettiin uhrien lähestymisen lisäksi sille, mässäiltiinkö uhrien surulla ja käytettiinkö tekijän julkaisemaa materiaalia oikein.

Valtioneuvosto asetti median toimintaa tutkimaan tutkintalautakunnan, joka ehdotti toimittajien kouluttamista kriisien varalle ja journalistisen itsesääntelyn parantamista (Oikeusministeriö 2009, 126). JSN reagoi muokkaamalla hieman ohjeitaan (Vänttinen 2011). Jokela tapahtumien jälkeen julkaistiin myös Trauma ja journalismi -oppaan suomennos (Brayne 2009).

Jokelan koulusurmia mediassa on käsitelty laajasti Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen Journalismin tutkimusyksikön mediatutkimuksessa Jokelan koulusurmat mediassa (Raittila ym. 2008)

Reinboth pitää Jokelan jälkeistä keskustelua tervetulleena. Hänen toteaa, että journalistinkin pitää tajuta olevansa ihminen ja olevansa tekemisissä toisten ihmisten kanssa, jolloin normaaleja käyttäytymissääntöjä tulee noudattaa. Hän kuitenkin toteaa, että joskus toimittajan on tehtävä myös epämiellyttäviä asioita, sillä esimerkiksi isoissa onnettomuus- ja rikosasioissa ihmisillä on valtava tiedon tarve. Silloin työ ei ole välttämättä hirveän mukavaa, mutta "joskus on oltava myös toimittaja". Hän kuitenkin painottaa, ettei tietoja saa hankkia keinolla millä hyvänsä, on pohdittava tiedon julkistamisen seurauksia ja punnittava tiedon yhteiskunnallista merkitystä. Erityistä varovaisuutta on hänen mukaansa noudatettava etenkin alaikäisten kohdalla.

Pohdintaa

Tämä opas ei pituutensa puolesta pystynyt vastaamaan kaikkiin rikosjournalismin tekemisen kysymyksiin, ja monia julkisuuslain kaltaisia tärkeitä teemoja ei yksinkertaisesti pystytty käymään tarkemmin läpi. Toivon kuitenkin, että opas auttaa alasta kiinnostuneita käytännön opiskelussa ja tarttumaan rikosaiheisiin aiempaa paremmalla ammattitaidolla. Tämä opas ei ole, eikä sen ollut tarkoituskaan olla kaikenkattava ja valmiiksi tekevä: se on parhaimmillaankin ponnahduslauta rikostoimittajaksi haluavalle.

Oppaan tekeminen opetti myös minua paljon, minkä takia olen tarkoituksella jättänyt oppaaseen lähteet selkeästi luettavaksi ja kiinnostuneiden löydettäväksi.

Lähteet

Brayne, M. 2009. Trauma ja journalismi. Dart Center for Journalism and Trauma. Luettavissa: <https://dartcenter.org/content/trauma-ja-journalismi-4?section=all> Luettu: 27.8.2017.

Bock, C. 2017a. Rikostoimittajan ABC -opas. Haaga-Helia ammattikorkeakoulu. Helsinki. Luettavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/128477/Bock_Carla.pdf?sequence=1 Luettu: 27.8.2017.

Bock, C. 2017b. Rikostoimittajan ABC. Amk-opinnäytetyö. Haaga-Helia ammattikorkeakoulu. Helsinki. Luettavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/128477/Bock_Carla.pdf?sequence=1 Luettu: 27.8.2017.

Esitutkintalaki 22.7.2011/805

Hietanen, E. 2015. Ikkuna rikospaikalle – Rikosuutisoinnin tiedonhankintamenetelmät ja haasteet. Amk-opinnäytetyö. Lapin ammattikorkeakoulu. Rovaniemi.

Huuskonen, J. 2016. Rikosuutinen ei synny ilman hyvää taustatyötä. STT. Luettavissa: <http://stt.fi/nain-syntyy-rikosuutinen/> Luettu: 27.8.2017.

Julkisen sanan neuvosto. 1981. Periaatelausumat - Nimi rikosuutisissa. Luettavissa: <http://www.jsn.fi/periaatelausumat/nimi-rikosuutisissa-1981/> Luettu: 27.8.2017.

Julkisen sanan neuvosto. 2011. Journalistin ohjeet ja liitteet. Luettavissa: http://www.jsn.fi/journalistin_ohjeet/ Luettu: 27.8.2017.

Kaarenoja, V. 2016. Jari Aarniolle tuomio myös tietovuodosta. Suomen Kuvalehti. Luettavissa: <https://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/jari-aarniolle-tuomio-myo-tietovuodosta/> Luettu: 27.8.2017.

KKO 2009:3

KKO 2013:100

Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa 30.3.2007/370

Laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä 13.6.2003/460

Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 21.5.1999/621

Leino, P. 2005. Toimittajan eettinen harkinta rikos- ja oikeusjournalismissa. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. Tampere. Luettavissa: <https://tampub.uta.fi/handle/10024/92752> Luettu: 27.8.2017.

Mattinen, J. 2015. Tasapainoilua sopivassa syvyydessä. Haastattelututkimus rikostoimittajien ja sisäpiirilähteiden välisestä suhteesta. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. Tampere. Luettavissa: <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/96815/GRADU-1426778449.pdf?sequence=1> Luettu: 27.8.2017.

Miettinen, V. 17.3.2017. Rikos- ja oikeustoimittaja. Deadline Miettinen. Haastattelu. Helsinki.

Mustikainen, T. 2014. Juttuaiheena talousrikos. Toimittajien tiedonhankinta pitkäkestoisessa talousrikosprosessissa. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä. Luettavissa: <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/44967/URN%3ANBN%3Afi%3Aju-201412183552.pdf?sequence=1> Luettu: 27.8.2017.

Nousiainen, R. 2012. Poliisi syöttää ja säännöstelee. Teoksessa Vehkoo, J. (toim). Journalismikritiikin vuosikirja 2012. 78. Journalismin, viestinnän ja median tutkimuskeskus COMET, Tampere. Luettavissa: https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/65347/journalismikritiikin_vuosikirja_2012.pdf?sequence=1 Luettu: 27.8.2017.

Oikeudenkäymiskaari 1.1.1734/4

Oikeusministeriö 2009. Jokelan koulusurmat 7.11.2007 – Tutkintalautakunnan raportti. Oikeusministeriön julkaisuja 2009:2. Oikeusministeriö. Helsinki. Luettavissa: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/76154/omju_2009_2_jokelan_koulusurmat_132_s.pdf Luettu: 27.8.2017.

Oikeustoimittajat ry. 2009. OIKEUSTOIMITTAJAT RY:n TIEDOTE 7.10.2009 Valtaosa oikeustoimittajista ei ole saanut poliisilta salaista tietoa-tiedoista ei koskaan makseta. Luettavissa: <http://www.oikeustoimittajat.fi/vuototiedote.php> Luettu: 27.8.2017

Pakkokeinolaki 22.7.2011/806

Paunio, R. 2008. Tietovuodot poliisista. Eduskunnan oikeusasiamies. Luettavissa: <http://www.oikeustoimittajat.fi/3EOA.php> Luettu: 27.8.2017.

Pihl, M. 2016. Yksityisyyden suojan rajat rikosjournalismissa. Amk-opinnäytetyö. Satakunnan ammattikorkeakoulu. Pori. Luettavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/121875/pihl_mervi.pdf?sequence=1 Luettu: 27.8.2017.

Poliisi. 2011. Poliisin sisäisen ja ulkoisen viestinnän käsikirja. Luettavissa: https://www.poliisi.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/intermin/embeds/poliisiwwwstructure/15034_POLIISI_viestintakäsikirja_v090511.pdf?5bd10a619ecad388 Luettu: 27.8.2017.

Poliisi. 2017. Poliisin vuosikertomus 2016. Luettavissa: http://netpaper.lonnberg.fi/poliisi/Poliisin_vsk_2016/#p=10 Luettu: 27.8.2017

Raittila ym. 2008. Jokelan koulusurmat mediassa. Tampereen yliopiston julkaisuja 105/2008. Tampereen yliopisto. Tampere. Luettavissa: <http://www.hssaatio.fi/images/stories/tiedostot/jokelanettiversio.pdf> Luettu: 27.8.2017.

Reinboth, S. 16.3.2017. Oikeustoimittaja. Helsingin Sanomat. Haastattelu. Helsinki.

Rikoslaki 19.12.1889/39

Rikosuhripäivystys. Sanastoa. Luettavissa: <http://www.riku.fi/fi/lomakkeita/> Luettu: 27.8.2017.

Ruokamo, K. 2010. Poliisin viranomaistiedottaminen kriittisestä näkökulmasta. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä. Luettavissa: <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/24121/URN:NBN:fi:juu-201006031991.pdf?sequence=1> Luettu: 27.8.2017.

Sallinen, P. 2015. Iso vatkkaus. Journalisti. Luettavissa: <https://www.journalisti.fi/artikkelit/2015/8/iso-vatkkaus/> Luettu: 27.8.2017.

Sipilä, J. 2016. Syyttäjä luopui MTV:n toimittajan lähdesuojan murtamisyrityksestä. MTV.fi. Luettavissa: <http://www.mtv.fi/uutiset/rikos/artikkeli/syyttaja-luopui-mtv-n-toimittajan-lahdesuojan-murtamisyrityksesta/5685158> Luettu: 27.8.2017.

Sipilä, J. & Lehtinen, P. 16.3.201. Rikostoimituksen päällikkö ja rikostoimittaja. MTV Uutiset. Haastattelu. Helsinki

Smolej, M. 2011. News Media, Crime and Fear of Violence. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 257. Helsinki. Luettavissa: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/152420/news_media.pdf?sequence=2 Luettu: 27.8.2017.

STT. Tyylikirja - Nimiohje. Luettavissa: <http://stt.fi/tyylikirja/nimiohje/> Luettu: 27.8.2017.

STT. Tyylikirja - Toimittajan etiikka ja juridiikka. Luettavissa: <http://stt.fi/tyylikirja/toimittajan-etiikka-ja-juridiikka/> Luettu: 27.8.2017.

Viljakainen, M. 2014. Rikoksen hahmo: kotimaan rikosuutisointi Aamulehdessä toukokuusta 2011 toukokuuhun 2012. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. Tampere. Luettavissa: <https://tampub.uta.fi/handle/10024/95811> Luettu: 27.8.2017.

Vänttinen, I. 2011. Hienotunteisuutta. Julkisen sanan neuvosto. Luettavissa: www.jsn.fi/blog/hienotunteisuutta/ Luettu: 27.8.2017.

Kuvat: Pixabay

Mistä selviää rikoksesta
epäillyn nimi?

Miten verkostoidutaan?

Milloin kerrotaan tuomitun
nimi?

Olisiko minusta
rikostoimittajaksi?

Tässä oppaassa kerrotaan kaikki se, mitä rikosjournalismista kiinnostuneen journalismin opiskelijan tai jo pidempään toimittajana työskennelleen pitää tietää erikoistuaakseen rötöksistä kirjoittamiseen tai vain ymmärtääkseen, miten rikostoimittaja työskentelee.

Oppaassa käydään läpi niin rikostoimittajan erilaiset tietolähteet, olennaisten asiakirjojen hankkiminen kuin lähdeverkoston rakentaminenkin. Opas vastaa myös eräisiin rikostoimittajan yleisesti kohtaamiin eettisiin kysymyksiin ja kertoo, mitä taitoja ja tietoja rikostoimittajalla tulee olla.

Opas kerää kokoon suomalaista rikosjournalismia käsittelevää akateemista tietovarantoa, ja ryydittää sitä neljän kokeneen rikostoimittajan haastatteluissa kerätyin tiedoin. Oppaan lähdeluettelo tarjoaa myös laajan aineiston, jonka avulla lukija voi laloittaa perehtymisen yhä syvemmälle rikosjournalismin maailmaan.

Oppaan antamin tiedoin aloitteleva rikostoimittaja saa kiinni alan yleisistä pelisäännöistä ja voi lähteä rakentamaan omaa tapaansa kirjoittaa rikos- ja oikeusaiheista.